

แนวคิดสตรีนโยบายและขบวนการทางสังคมของผู้หญิงในประเทศไทย:

วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ข้อตกเตียงและยุทธศาสตร์

ดวงหทัย บุรณเจริณกิจ

แนวคิดสตรีนิยมและขบวนการทางสังคมของผู้หญิงในประเทศไทย:

วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ข้อตกเตียงและยุทธศาสตร์

ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ

มีนาคม 2560

บทสรุปผู้บริหาร

- ความพยายามที่จะใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อตั้งคำถามเรื่องความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศและต่อต้านการกดขี่ทางเพศเกิดขึ้นในสังคมไทยตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย ความพยายามเหล่านี้ส่วนใหญ่อุบัติขึ้นนอกระบบการเมืองที่เป็นทางการ ผ่านเวทีทางสังคมที่สร้างขึ้นโดยผู้หญิงและผู้ชายที่ต้องการกระตุ้นจิตสำนึกและเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การใช้สื่อสิ่งพิมพ์และวรรณกรรม การจัดตั้งองค์กรผู้หญิง การรวมตัวกันสร้างวาระทางการเมืองผ่านขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อผลักดันให้เกิดการบัญญัติและปรับปรุงกฎหมาย การตรวจสอบการดำเนินงานของกลไกรัฐเพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าของผู้หญิง
- ท่ามกลางมายาคติที่สังคมมีต่อเรื่องเพศและต่อแนวคิดสตรีนิยม กระบวนการสร้างความเป็นธรรมทางเพศก็มีได้หยุดอยู่กับที่ องค์กรผู้หญิงมีพัฒนาการแบบเชี่ยวชาญลงลึก ขณะเดียวกันก็แผ่ขยายความร่วมมือเป็นเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านโครงสร้างและวัฒนธรรม มีการพัฒนายุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งขยับไปสู่การตอบสนองประเด็นปัญหาใหม่ๆ เพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเพศควบคู่ไปกับความเป็นธรรมทางสังคม
- ในปัจจุบัน ความท้าทายที่ผู้หญิงไทยกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันอันเกิดจากความขัดแย้งทางสังคมการเมืองและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมนั้นมีความซับซ้อนและบีบคั้นผู้หญิงกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงที่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจและเข้าไม่ถึงการจัดสรรทรัพยากรและการกำหนดนโยบายทางการเมือง ทำให้ต้องก้าวออกมารวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิทธิของตนเอง แนวคิดสตรีนิยมจึงยังมีความจำเป็นและมิได้จำกัดอยู่แค่การเป็นเครื่องมือเพื่อเรียกร้องสิทธิสตรีเท่านั้น หากจำเป็นต้องพัฒนาไปสู่การแปลข้อเรียกร้องและความต้องการของผู้หญิงกลุ่มต่างๆ ให้เป็นวาระทางสังคมการเมืองและมีพลังที่จะต่อรองทางการเมืองได้ เพื่อให้ผู้หญิงและเพศหลากหลายทุกกลุ่มสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีและพ้นจากการถูกเลือกปฏิบัติทั้งปวง
- งานศึกษาชิ้นนี้ได้นำเสนอประเด็นที่สะท้อนปัญหาปัจจุบัน เพื่อนำแนวคิดสตรีนิยมมาขับเคลื่อนในอนาคตในสี่เรื่องได้แก่ หนึ่ง การสื่อสารสาธารณะผ่านสื่อสังคมเพื่อรื้อถอนมายาคติทางเพศ สอง การทำให้สังคมตระหนักถึงความซับซ้อนไขว่กันของปัญหา ที่ทำให้ผู้หญิงต้องรับภาระการดูแลสมาชิกของสังคม อันเกิดจากความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศที่ไม่เท่าเทียมที่มาบรรจบกับความเหลื่อมล้ำทางอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง สาม การผลักดันให้มีการใช้ความหลากหลายทางเพศสภาพมาเป็นกรอบการวิเคราะห์เพื่อวางแนวนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่ยั่งยืน และสุดท้าย สี่ การสร้างพื้นที่เพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิงนอกระบบการเมืองแบบทางการให้มีความชอบธรรมเพื่อให้ผู้หญิงในฐานะสมาชิกของสังคม สามารถกำหนดชะตาชีวิตของตนได้อย่างมีศักดิ์ศรี

คำอธิบายอักษรย่อ

กยส.	คณะกรรมการนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถานภาพสตรีแห่งชาติ
กสส.	คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาสถานภาพสตรี
พม.	กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
สค.	กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว
CEDAW	The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women (อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ)
CGEO	Chief Gender Equality Officer (ผู้บริหารด้านการเสริมสร้างบทบาทหญิงชาย)
GDP	Gross Domestic Product (ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ)
GFP	Gender Focal Point (ศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาคหญิงชาย)
HIA	Health Impact Assessment (การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ)
OSCC	One Stop Crisis Center (ศูนย์ช่วยเหลือสังคม)
R-SA	Referral system for Safe Abortion (เครือข่ายแพทย์ พยาบาลอาสา R-SA)
SWING	Service Worker In Group (มูลนิธิเพื่อนพนักงานบริการ)

กิตติกรรมประกาศ

การได้รับโอกาสในการทำงานชิ้นนี้จากมูลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท นั้นมีคุณค่าอย่างยิ่ง งานชิ้นนี้ทำให้ผู้เขียนได้ตระหนักถึงความยากลำบากของผู้หญิงและเพศหลากหลายที่ยังต้องเผชิญอยู่ในปัจจุบัน และยังทำให้ผู้เขียนตระหนักถึงคุณูปการและความอุตสาหะพยายามของผู้หญิงในประวัติศาสตร์และในปัจจุบันสมัย ทั้งจากภาคองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไทย ภาควิชาการ และภาคการเมือง ที่มีมาอย่างไม่ขาดสาย อันได้สั่งสมแรงกระเพื่อมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยวิธีการและรูปแบบต่างๆ ทำให้ผู้หญิงในปัจจุบันนี้มีสถานภาพและโอกาสที่จะกำหนดชะตาชีวิตของตนเองเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

งานนี้ลุล่วงลงได้ ด้วยความกรุณาของผู้เกี่ยวข้องจำนวนมาก ผู้เขียนขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ที่กรุณาสละเวลาอันมีค่ายิ่งในการร่วมสนทนาและตอบคำถามด้วยความใส่ใจ รวมทั้งผู้อ่านและให้ความคิดเห็นต่อร่างแรกของเอกสารฉบับนี้ อันประกอบด้วย รศ.ดร.นงเยาว์ เนาวรัตน์ รศ.ดร.ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ และ คุณอุษา เลิศศรีสันต์ นอกจากนี้ผู้ให้ความเห็นหลักในการปรับปรุงเอกสารแล้วผู้เขียนขอขอบคุณผู้เข้าร่วมเวทีที่มาจากภาคส่วนต่างๆ ทั้ง 30 ท่านที่กรุณาสละเวลามาเข้าร่วมสัมมนาสะท้อนความคิดเห็นต่อเอกสารร่างแรกเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2559 และภายหลังจากงานสัมมนาผู้เขียนยังได้รับความกรุณาจาก ดร.สุภาพร โพธิ์แก้ว และ ดร.ดรุณี ตันติวิโรฒานนท์ ทำให้ได้ความเห็นที่มีประโยชน์อย่างยิ่งมาปรับปรุงเพิ่มเติมเอกสารฉบับนี้ แต่เนื่องจากมีข้อจำกัดเกี่ยวกับความยาวของงานศึกษานี้ ผู้เขียนต้องขอภัยที่ไม่สามารถบรรจุทุกข้อแนะนำและความคิดเห็นของทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตามจะขอน้อมรับไว้เพื่อศึกษาหาความรู้ต่อไป

สุดท้าย ผู้เขียนขอขอบคุณมิตรผู้ให้ความเกื้อกูล ได้แก่ คุณทรงธรรม บรจจ คุณรัชดา ธารภาค และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณราณี หัสสรังสี ผู้ให้คำชี้แนะต่อผู้เขียนด้วยความเมตตาและความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง ตลอดเส้นทางของการเรียนรู้ครั้งนี้

สารบัญ

คำอธิบายอักษรย่อ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ข
บทนำ	1
สังเขปพัฒนาการของแบบปฏิบัติตามเพศสภาพในประเทศไทย	2
แนวคิดสตรีนิยมและขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อความเป็นธรรมทางเพศในสังคมไทย	5
เวทีเพื่อส่งเสริมสิทธิสตรีและความก้าวหน้าของผู้หญิง	5
ปรีทรรศนังงานสร้างความเป็นธรรมทางเพศและทางสังคมในปัจจุบัน	9
ความท้าทายของสตรีนิยมในการสร้างความเป็นธรรมในสังคมไทย	16
มองอนาคต: ประเด็นเพื่อสร้างวาระทางการเมืองผ่านฐานคิดสตรีนิยม	17
การรื้อถอนมายาคติทางเพศ	17
ความเข้าใจความซับซ้อนไขว้ของห่วงโซ่การดูแลผ่านมุมมองสตรีนิยม	18
การสร้างนโยบายที่มีมิติความหลากหลายของเพศสภาพเป็นหน่วยการวิเคราะห์	20
การสร้างความชอบธรรมให้กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิงนอกระบบการเมืองแบบทางการ	21
บทส่งท้าย	24
บันทึกท้ายเรื่อง	25
บรรณานุกรม	28
ภาคผนวก: ความก้าวหน้าของผู้หญิงไทย	31

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจพัฒนาการสตรีนิยมและขบวนการขับเคลื่อนทางสังคมของผู้หญิงไทย ในการสร้างความเป็นธรรมระหว่างเพศจากอดีตสู่บริบทร่วมสมัยในปัจจุบัน โดยใช้วิธีศึกษาแบบสตรีนิยมที่ให้ความสนใจกับประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงและเพศที่เป็นชนกลุ่มน้อยในบริบทสังคม-การเมืองที่ศึกษา เพื่อสำรวจประสบการณ์ (experiences) ความคิด (ideas) แรงจูงใจ (incentives) งานและความริเริ่มสร้างสรรค์ (works and initiatives) ของผู้หญิงในการนำเสนอเสียง (voices) ประเด็น (issues) ข้อเรียกร้อง (demands) และวาระ (agenda) ของผู้หญิง เข้าสู่พื้นที่สาธารณะทั้งในและนอกระบบการเมือง

การศึกษานี้ไม่ได้เริ่มต้นจากการนิยามสตรีนิยมที่กำหนดขึ้นโดยผู้ศึกษา เพราะดังที่ ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2555) กล่าวไว้ว่า สตรีนิยมในทั้งด้านที่เป็นทฤษฎีและในด้านการปฏิบัติการและการกระทำทางการเมือง มีลักษณะเคลื่อนตัว (moving) ผสม (mixed) และเป็นพหุพจน์ (plural) สตรีนิยมจึงเต็มไปด้วยการผสมผสาน หลากหลายและซับซ้อน ผันแปรไปตามเงื่อนไขของเวลาและบริบทที่เปลี่ยนไป ในการที่จะต่อสู้กับการจัดการทางสังคมที่ทำให้คนในสังคมสัมพันธ์กันอย่างไม่เป็นธรรมตามเพศสภาพ ด้วยอุดมการณ์นิยมความเป็นชาย (patriarchy) หรือ อคติทางเพศ (sexism) ที่ฝังอยู่ในสังคม (อ้างแล้ว) การศึกษานี้จึงใช้วิธีค้นหาข้อมูลแบบอุปนัย (inductive approach) พยายามทำให้เห็นขอบฟ้าของงานและยุทธศาสตร์ที่หลากหลายของการต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมที่ฝังในโครงสร้างสังคมเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมการเมืองของตัวแสดงต่างๆ เพื่อตอบสนองประเด็นทางเพศสภาพที่ปรากฏขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและสิ่งแวดล้อมบนเงื่อนไขทางสังคมการเมืองของไทย

การศึกษานี้ใช้วิธีสำรวจวรรณกรรม สื่อสังคมและการสัมภาษณ์นักกิจกรรมหญิงและชาย ผู้หญิงรากหญ้าในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เฟมินิสต์และนักวิชาการบางส่วน ซึ่งคลี่ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเพศเกิดความเหลื่อมล้ำสร้างความไม่เป็นธรรมทางสังคม ตลอดจนพัฒนาการของความพยายามที่จะเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างเพศที่เหลื่อมล้ำนั้นให้ไปสู่ทิศทางที่สมดุลยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังนำเสนอประเด็นที่จะเชิญชวนให้ร่วมขบคิดว่าแนวคิดสตรีนิยมและขบวนการขับเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้หญิงควรมุ่งหน้าไปในทิศทางใดในอนาคต

บทความนี้เริ่มต้นด้วยการทบทวนถึงแบบแผนปฏิบัติทางเพศสภาพที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ส่วนที่สอง เป็นการนำเสนอแนวคิดสตรีนิยมและขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อความเป็นธรรมทางเพศ ส่วนที่สาม นำเสนอประเด็นที่อาจเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างวาระทางสังคมการเมืองที่จะชวนให้ร่วมกันขบคิดถึงยุทธศาสตร์ในอนาคตของแนวคิดสตรีนิยมเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเพศและทางสังคมในบริบทสังคมไทย และปิดท้ายด้วยบทสรุป

สังเขปพัฒนาการของแบบปฏิบัติตามเพศสภาพในประเทศไทย

แบบปฏิบัติตามเพศสภาพ (gender practice) เป็นแบบแผนปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศ หรือแบบแผนพฤติกรรมที่ถูกกำหนดให้แตกต่างกันด้วยเหตุจากความ เป็นชายหรือความเป็นหญิง แม้จะไม่ใช้กฎกติกาทางสังคมที่ตายตัว แต่เป็นเหมือนกรอบการปฏิบัติที่ผู้คนในสังคมน้อมรับมาสู่วิถีชีวิตประจำวัน แบบปฏิบัติตามเพศสภาพในสังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อข้อถกเถียงเรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศมาตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย อิทธิพลของลัทธิล่าอาณานิคมส่งผลให้การแปลงเปลี่ยนแนวปฏิบัติตามเพศสภาพถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเร่งสร้างความทันสมัยเพื่อรับมือกับการท้าทายของจักรวรรดินิยมที่เข้ามาคุกคามภูมิภาคนี้ (สุรเชษฐ์ สุขลากกิจ, 2556)

นับแต่ต้นทศวรรษที่ 2410 ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 อิทธิพลครอบงำของวาทกรรม “ความทันสมัย” ที่ชาตินิยมโรปใช้สร้างความชอบธรรมในยุคล่าอาณานิคม ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงแบบปฏิบัติตามเพศที่ท้าทายอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ ชัดขนบครอบครัวเดิมของสังคม เช่น การรับอุดมการณ์ผิวเดียวเมียเดียวเข้ามาใช้โดยเริ่มกับแควดวงข้าราชการ การเปลี่ยนแปลงนี้ นำสังคมไทยเข้าสู่การถกเถียงเรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Suwadee T.Patana, 1994) เพราะค่านิยมดั้งเดิมถือว่าการมีเมียมากเป็นสิ่งแสดงความมั่งคั่งและอำนาจวาสนาของชนชั้นสูง ผู้หญิงผู้ดีลูกขุนนางจะได้รับคำสอนจากรรณกรรมเกี่ยวกับภาพลักษณ์ผู้หญิง เช่น กฤษณาสนน่อง สวัสดิรักษา จนถึงสุภาวดี สอนหญิงของสุนทรภู่ ให้รู้จักประณีตสำนึกและบำรุงตนให้มีคุณสมบัติเป็นนางสนมด้วยเหตุนิยมถวายลูกเอาหน้า (ปราณี วงษ์เทศ, 2559)

กระบวนการสร้างความมื่ออารยะ ในด้านหนึ่ง ก็ได้สร้างภาพลักษณ์และแบบแผนปฏิบัติตามเพศที่กำหนดบทบาทของผู้หญิงไว้ในบ้านหรือพื้นที่ส่วนตัว ในขณะที่พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ทางการเมืองเป็นของเพศชาย ซึ่งประเด็นนี้จะกล่าวถึงต่อไป แต่อีกด้านหนึ่งก็ทำให้ข้อถกเถียงเรื่องผู้หญิงไม่ใช่สมบัติของผู้ชาย หากเป็นมนุษย์เท่ากัน เริ่มก่อตัวขึ้นในสังคมไทย เมื่ออำนาจเหมือน หญิงสามัญชนได้ร้องทุกข์ต่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ส่งผลให้มีการประกาศห้ามบังคับซื้อขายบุตรหญิงและภรรยา การเปลี่ยนกฎหมายให้ผู้หญิงที่บรรลุนิติภาวะได้รับสิทธิในเนื้อตัวร่างกายและการกำหนดอนาคตของตนเองโดยสามารถเลือกคู่ครองด้วยตนเองได้ ฎีกาของอำนาจเหมือน ที่หลุดวายต่อรัชกาลที่ 4 นับเป็นกรณีที่อ้างถึงกันมาก ที่ผู้หญิงลุกขึ้นมาสู้เพื่อสิทธิของตน แต่ก็มีข้อสังเกตว่าในสมัยนั้น หลังจากที่มีประกาศฯ แล้ว จะมีหญิงชาวบ้านจำนวนเท่าใดที่รับรู้ และสามารถอ่านกฎหมายนี้และนำมาใช้เพื่อปกป้องสิทธิของตน นอกจากนี้ รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เปิดโอกาสให้นางในของท่านมีโอกาสเลือกที่จะออกไปใช้ชีวิตอิสระนอกวังได้ โดยอาจเลือกกลับไปอยู่กับครอบครัวเดิมหรือมีคู่ครองใหม่ก็ย่อมทำได้ แต่ก็พบว่าโดยมากแล้วนางในก็ยังคงมีความลังเลไม่กล้าที่จะใช้สิทธิที่ได้รับ (Nitaya Onozawa, 1999)

กระบวนการสร้างความมื่ออารยะ ถูกสำคัญด้วยการปฏิรูปประเทศหลายด้านในสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยจำเป็นต้องพัฒนาคนให้มีความรู้และเตรียมพร้อมเข้าสู่ระบบการบริหารประเทศสมัยใหม่ การปฏิรูปการศึกษาเปิดโอกาสให้ผู้หญิงกลุ่มอื่นนอกจากกลุ่มชนชั้นนำได้รับสิทธิทางการศึกษาเป็นครั้งแรก แม้หลักสูตรในเวลานั้นมุ่งเน้นไปที่การเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่และเมียที่ดี ซึ่ง Nitaya Onozawa (1999)

วิพากษ์ว่า การปฏิรูปการศึกษาระยะแรก หลักสูตร การศึกษาไม่ได้มุ่งพัฒนาศักยภาพผู้หญิงเข้าสู่การ ประกอบอาชีพเพื่อเป็นทรัพยากรในการพัฒนาประเทศ ดังที่นิยมส่งเสริมให้ผู้ชายได้ร่ำเรียน ระบบการศึกษา ที่เดิมเคยจัดอยู่ในวัดทำให้ผู้หญิงไม่มีสิทธิได้เรียน เพราะด้วยประเพณีจำกัดเรื่องความใกล้ชิดกับพระ การเปลี่ยนมาจัดการศึกษานอกวัดทำให้เปิดโอกาส ทางการศึกษาแก่ผู้หญิง (อ้างแล้ว) ต่อมาเมื่อเด็กผู้หญิงชาวบ้านได้รับการศึกษา อุดมคติ ค่านิยมเกี่ยวกับภาพลักษณ์ผู้หญิงของสังคมชั้นสูง ที่แฝงอยู่ใน วรรณกรรมต่างๆ ตลอดจนถึงนิทานชาดกที่นำมา ทำเป็นละคร เช่น ไชยเชษฐา ไกรทอง สังข์ทอง คาวี มณีพิชัย ฯลฯ ที่เน้นบทบาทสตรีที่ซื่อสัตย์ จงรัก รักดีต่อสามี ให้ผู้หญิงทำหน้าที่เป็นแม่บ้านแม่เรือน และดูแลลูกเป็นสำคัญ (แม่หญิงชาวบ้านจะต้องช่วย ผู้ชายทำนาทำสวน ไม่เหมือนผู้หญิงชนชั้นสูงที่ไม่ต้อง ช่วยทำงานหาเลี้ยงครอบครัว) ก็ยังได้รับการตอกย้ำ ถ้ายทอดสู่ลูกชาวบ้านทั่วไป (ปราณี วงษ์เทศ, 2559)

ในทางสังคม “ภาพความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่” ถูกขับ เน้นในรัชกาลที่ 6 ผู้หญิงในทัศนะของท่านต้อง “เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติของสตรีไทยตามคติโบราณ คือ มีกิริยามารยาทเรียบร้อย ระมัดระวังรักษาชื่อเสียง เกียรติยศของตน ดูแลกิจการบ้านเรือนไม่ให้บกพร่อง เก่งการครัว รู้จักแต่งกายแต่พองามไม่มากเกินไป แต่ ในขณะที่เดียวกันสตรีต้องมีการศึกษาดี รู้หนังสือพอ สมควร พัฒนาตนเอง ขวนขวายหาความรู้รอบตัวให้ เป็นคนทันโลกทันเหตุการณ์ ฝึกตนให้รู้จักมีสติปัญญา ไหวพริบดี พัฒนาบุคลิกภาพตนเองให้ว่องไว เป็นตัว ของตัวเอง รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่” (กรรกริรมย์ สุวรรณานนท์, 2524 อ้างใน เดชิต เฉยพ่วง, 2553: หน้า 1) รัชกาลที่ 6 ทรงโปรดเกล้าให้มีการพัฒนา แบบเสื้อสตรีที่ผสมผสานระหว่างไทยและตะวันตก โดยเริ่มจากสตรีในราชสำนัก ส่งเสริมให้ข้าราชการ ได้นำค่านิยมของตนออกงานสังสรรค์ซึ่งท่านเปิดเป็น พื้นที่สำหรับให้ข้าราชการได้เรียนรู้มารยาทในการ ออกงานสังคม ในยุคนี้ ยังมีพระราชกำหนดให้ข้าราชการ บริหารเริ่มใช้นามสกุลเพื่อความมีอารยะ นับเป็นการ

เริ่มต้นให้ การสืบเชื้อสายทางฝ่ายชายได้รับการรับรอง ในระบบกฎหมายอย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ. 2456

การสร้างภาพลักษณ์หญิงไทยเพื่อรับใช้อุดมการณ์ ชาตินิยม เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเป็นรัฐชาติ ให้มีความเป็นปึกแผ่นเข้มแข็งขึ้นอีกครั้ง หลังสงครามโลก ครั้งที่สอง รัฐบาลทหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยมีท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ภริยาเป็น แกนนำในการสร้างภาพลักษณ์สตรี ชูความเป็น “ดอกไม้ของชาติ” ที่มีความสวย สุภาพเรียบร้อย และการแต่งกายประณีต รัฐสร้างภาพลักษณ์ “ผู้หญิงไทยที่ดี” ผู้ธำรงรักษาคุณค่าความดีงามของครอบครัว และประเทศชาติ ในฐานะแม่และเมียที่ดี ภาพลักษณ์ เหล่านี้ถูกขับเคลื่อนด้วยอุดมการณ์ชาตินิยม ผ่านเพลง และหนังสือที่แต่งขึ้นโดยท่านผู้หญิงละเอียด (Paweena Subhimaros, 2006) ซึ่งส่งผลให้เกิดความชอบธรรม ในการที่สังคมจะควบคุมพฤติกรรมทางเพศและภาพ ลักษณ์ภายนอกของผู้หญิง

หากพิจารณาความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศ ในทางเศรษฐกิจ พบว่า ผู้หญิงที่มีฐานะมีการสะสม ความมั่งคั่งและสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจผ่านการค้า ท่องคำและที่ดินด้วยรูปแบบการค้าการลงทุนแบบไม่ เป็นทางการซึ่งรุ่งเรืองมากในช่วงหลังจากที่สยามเริ่ม ทำสนธิสัญญาเบาว์ริง (Onozawa, 1999) ความเติบโต ทางเศรษฐกิจในยุคที่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ได้เปิดประตูให้ผู้หญิงก้าวสู่ตลาดแรงงานและมีบทบาท ในพื้นที่สาธารณะในทางเศรษฐกิจมากขึ้น รวมทั้งได้ รับการส่งเสริมให้มีตำแหน่งหน้าที่ในงานราชการ และสถาบันการเมือง¹

สำหรับหญิงชนบทก็มีส่วนร่วมในการควบคุมพื้นที่ การผลิตในภาคการเกษตร ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญ เช่นเดียวกับผู้ชายในฐานะผู้ผลิต ความสัมพันธ์ทาง อำนาจระหว่างเพศและการแบ่งงานตามเพศสภาพ จึงมีความยืดหยุ่น ปราณี วงษ์เทศ (2559) กล่าวว่า

สังคมไทยให้ความสำคัญกับเครือญาติทั้งสองฝ่าย ในอดีตนิยมสืบเชื้อสายจากฝั่งหญิงเห็นได้จากประเพณีที่ผู้ชายย้ายเข้าไปอยู่ในครอบครัวฝ่ายหญิงหลังแต่งงาน ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ และนิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่า แม้จะมีคติ สามีอยู่ในฐานะหัวหน้าครอบครัว ผู้หญิงก็ไม่ได้มีสถานภาพเป็นผู้พึ่งพิงให้ผู้ชายหาเลี้ยง เพราะต่างร่วมกันผลิต และครอบครัวส่วนใหญ่มักเป็น บุตรสาวที่มีโอกาสได้รับมรดกไม่ต่างจากบุตรชาย (Elin Bjarnegard, 2009; ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ และนิธิ เอียวศรีวงศ์, 2558)

สถานภาพของผู้หญิงชนบทนั้นกลับแยกลง เมื่อมีการ ย้ายถิ่นจากภาคการเกษตรเข้ามาทำงานในเมืองเพิ่ม มากขึ้น ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศมีความ เหลื่อมล้ำมากขึ้นเมื่อเข้าสู่ยุคการพัฒนาอุตสาหกรรม และพัฒนาสู่ความเป็นเมืองตามกระแสทุนเสรีนิยม (ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ และนิธิ เอียวศรีวงศ์, 2558) ซึ่งทำให้ภาคการผลิตได้เคลื่อนย้ายออกจากครัวเรือน ไปสู่พื้นที่ตลาด ได้ลดอำนาจต่อรองและบทบาทของ ผู้หญิงในฐานะผู้ร่วมผลิตลง ภาคครัวเรือนกลายเป็นพื้นที่ส่วนตัว บทบาทผู้หญิงถูกผูกโยงไว้กับพื้นที่ ครัวเรือนในฐานะผู้หนุนเสริมภาคการผลิต ที่ไม่ถูก ให้ความสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ นับจากแผนฉบับที่ 1 ในปี 2503 เป็นต้นมา จนกระทั่งมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ในปี 2540 จึงมีการค้ำประกันว่าสิทธิสตรีเป็น เรื่องสิทธิมนุษยชนที่เชื่อมโยงกับประเด็นต่างๆ อย่าง กว้างขวางและครอบคลุม (มูลนิธิผู้หญิงและคณะ, 2543)

จากการทบทวนในเชิงประวัติศาสตร์จากช่วงระยะ เปลี่ยนผ่านสู่สมัยใหม่ พบว่า การเปลี่ยนแปลงแบบ ปฏิบัติตามเพศสภาพในสังคมไทยได้รับผลกระทบใน ยุคแรก จากปัจจัยทางการเมืองในกระแสโลกและ ภายในประเทศ ซึ่งมีรัฐเป็นตัวแสดงหลักในการขั้บเน้น บทบาทระหว่างสองเพศ หญิงและชาย อิทธิพลของ วาทกรรมการสร้างควมมีอารยะ การสร้างชาติและ

การพัฒนา กำหนดแบบแผนการปฏิบัติตามเพศสภาพ ไปในทิศทางที่มีความเป็นทางการ ก่อเป็นความเข้าใจ ร่วมกันของสังคมจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่กำหนด ความสัมพันธ์ระหว่างเพศในสังคม ที่แม้จะทำให้ผู้หญิง ได้เข้าสู่พื้นที่สาธารณะมากขึ้นเป็นลำดับ แต่ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศ ก็แฝงนัยที่ให้คุณค่า และโอกาสในการนำทางเศรษฐกิจและการเมืองกับ ความเป็นชายเหนือความเป็นหญิง

แนวคิดสตรีนิยมและขบวนการเคลื่อนไหว เพื่อความเป็นธรรมทางเพศในสังคมไทย

เวทีเพื่อส่งเสริมสิทธิสตรีและความก้าวหน้าของ ผู้หญิง

ในส่วนนี้จะอภิปรายถึงเวทีรูปแบบต่างๆ ที่ทำให้ประเด็นและปัญหาที่เพศหญิงต้องเผชิญเป็นประเด็นทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะและในระบบการเมือง เพื่อปลดแอกจากความเหลื่อมล้ำของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศทั้งในพื้นที่ส่วนตัวและในพื้นที่สาธารณะ งานศึกษาชิ้นนี้พบว่า สังคมไทยได้มีการสร้างเวทีเพื่อส่งเสริมสิทธิสตรีและความก้าวหน้าของผู้หญิงผ่านเวทีอันหลากหลาย ประกอบด้วย สื่อสิ่งพิมพ์และวรรณกรรม องค์กรผู้หญิง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เครือข่ายความร่วมมือขององค์กรผู้หญิง กรอบอ้างอิงสากล และกลไกรัฐเพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าของผู้หญิง ซึ่งจะได้อภิปรายในรายละเอียดต่อไปนี้

สื่อสิ่งพิมพ์และวรรณกรรม

สื่อสิ่งพิมพ์และวรรณกรรมนับเป็นเวทีประเดิมที่ผู้หญิงได้แลกเปลี่ยนทัศนะต่อบทบาทและสิทธิสตรี ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างวารสารสำหรับผู้หญิงพอเป็นสังเขปสองฉบับได้แก่ *กุลสตรี* วารสารรายเดือนสำหรับผู้หญิงฉบับแรกซึ่งมีขึ้นในปี พ.ศ. 2449 ช่วงปลายรัชกาลที่ 5 ได้รับการอุดหนุนจากผู้ชาย และมีนักเขียนทั้งชายหญิง (Scot Barmé, 2002 หน้า 26) วารสารนี้วิพากษ์วิจารณ์วัฒนธรรมหลายเมียและสังคมชายเป็นใหญ่ สิ่งพิมพ์เป็นเครื่องมือในการสร้างข้อถกเถียงเรื่องเพศสภาพและสิทธิสตรีในสังคมที่มีได้จำกัดวงอยู่เฉพาะกลุ่มผู้หญิงชนชั้นนำและชนชั้นกลางที่มีการศึกษาเท่านั้น *กุลสตรี* ยังเป็นกระบอกเสียงให้กับผู้หญิงในภาคแรงงานและภาคการเกษตร และยังมีวารสาร *หญิงไทย* ที่วิพากษ์การเมืองโดยใช้แนวคิดเรื่องชนชั้น

ของมาร์กซิส และรณรงค์ให้ผู้หญิงผู้ใช้แรงงานและผู้หญิงในภาคชนบทรวมตัวกันจัดตั้งสหภาพ (นุมนวล ยุพราช, 2549)

ในด้านงานหนังสือและงานเขียน กุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือศรีบูรพา ได้แปลและเรียบเรียงหนังสือเรื่อง “กำเนิดครอบครัวของมนุษยชาติ ระเบียบและสังคมของมนุษย์” เขียนโดย เฟรเดอริค เองเกิลส์ ขึ้นในปี พ.ศ. 2497 และก่อนหน้านั้นในปี พ.ศ. 2495 ได้เขียนบทความวิเคราะห์ “ฐานะของสตรีตามที่เป็นมาในประวัติศาสตร์” วิพากษ์ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจว่าเป็นที่มาของความไม่เสมอภาคระหว่างหญิงชาย กุหลาบเสนอว่า การจะสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศได้ หญิงและชายต้องร่วมกันควบคุมปัจจัยการผลิต เพราะปัญหาความไม่เท่าเทียมระหว่างหญิงชายนั้น ไม่ได้มาแต่เฉพาะจากความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศเท่านั้น ทว่ามีปัญหาทางชนชั้นร่วมอยู่ด้วยอย่างไม่อาจแยกออกจากกันได้ (กลุ่มประชาธิปไตยแรงงาน, 2546)

ปัญญาชนคนสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์สตรีอีกคนคือ จิตร ภูมิศักดิ์ ที่ศึกษาเรื่อง “อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสตรีไทย” โดยใช้ฐานคิดลัทธิมาร์กซ์วิเคราะห์สถานภาพของผู้หญิง ที่สัมพันธ์กับวิถีการผลิตที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุค การที่ผู้หญิงไม่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ กฎหมายและการเมือง ทำให้ผู้หญิงถูกกดขี่ทางเพศและทางชนชั้นเพราะต้องพึ่งพิงผู้ชาย หนังสือของจิตรเขียนเมื่อปี พ.ศ. 2500 แต่ได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวางใน พ.ศ. 2519

ซึ่งเป็นบริบทที่กระแสสตรีนิยมเป็นที่สนใจของนักศึกษา และปัญญาชนเป็นอย่างมากหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา (สุชีลา ตันชัยนันท์, 2558) หลังเหตุการณ์เรียกร้อง ประชาธิปไตยของขบวนการนักศึกษา พ.ศ. 2516 มีการพูดถึงแนวคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคอย่างกว้างขวาง โดยต่อมาได้มีการรับรองหลักการเสมอภาคระหว่างเพศ “ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน” ระบุเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ในรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. 2517

องค์กรผู้หญิงในระยะแรก: เพื่อการกุศลและเพื่อส่งเสริมสิทธิสตรี

การปรับตัวตามกระแสภัยคุกคามและกระแสโลก ทำให้ผู้หญิงออกสู่พื้นที่สาธารณะ เป็นโอกาสให้เกิดการรวมตัวจัดตั้งเป็นกลุ่ม-องค์กรสตรีขึ้น เช่น สภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยาม ซึ่งต่อมาคือสภาทนายความไทย² สมาคมความสามัคคีของเพศหญิง³ ต่อมา มีองค์กรผู้หญิงขยายไปสู่การให้ความช่วยเหลือและส่งเสริมผู้หญิงกรรมกร⁴ และเกิดมีองค์กรผู้หญิงตามกลุ่มอาชีพมากขึ้น เช่น นักธุรกิจ พยาบาล และนักกฎหมาย ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม มีส่วนในการกระตุ้นให้ผู้หญิงออกมาช่วยงานสังคม และส่งเสริมการสร้างชาติอันเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ในยุคนั้น (Tantiwiramanond & Pandey, 1991) ด้วยการก่อตั้ง สโมสรวัฒนธรรมหญิง เมื่อ พ.ศ. 2486 มีสมาชิกเป็นภริยาข้าราชการจากศาลกองทัพ ตำรวจ และครูอาจารย์สตรี เมื่อมีกลุ่มองค์กรสตรีเพิ่มมากขึ้น ต่อมาใน พ.ศ. 2499 ท่านผู้หญิงละเอียด จึงได้ดำริให้ก่อตั้งสภาสตรีแห่งชาติ เพื่อรวบรวมองค์กรผู้หญิงต่างๆ ที่เริ่มมีจำนวนมากขึ้น ในสมัยนั้นให้ได้มาร่วมทำงานเพื่อสังคมร่วมกันและเพื่อเป็นองค์กรตัวแทนสตรีในการติดต่อกับองค์กรนานาชาติในนามองค์กรสตรีไทย ในยุคเริ่มต้นนอกจากจะมีองค์กรเพื่อการกุศลที่เน้นบทบาทของการเป็นผู้ให้การดูแลของผู้หญิง ยังมีองค์กรที่รณรงค์เพื่อสิทธิสตรีอย่าง สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2496 สมาคมฯ ส่งเสริมให้ผู้หญิงได้ตระหนักถึงสิทธิสตรีผ่านการรณรงค์

เปลี่ยนแปลงกฎหมายเพื่อความเสมอภาคระหว่างเพศผนวกกับการที่ประเทศไทยได้ให้สัตยาบันในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางการเมืองของสตรี ในปี พ.ศ. 2497 ทำให้เริ่มต้นมีกฎหมายครอบครัวและมรดก

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม: ขบวนการนักศึกษาและขบวนการแรงงาน

ความสำเร็จของขบวนการนักศึกษาจากเหตุการณ์ ตุลาคม 2516 ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวของกรทำกิจกรรมทางสังคมของนักศึกษา (วิโรจน์ ณ ระนอง, 2526) และการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชน ในปี 2517 เกิดการรวมตัวของนักศึกษาหญิงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์⁵ ซึ่งตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นธรรมทางสังคม รวมไปถึงสิทธิและสถานภาพสตรี เช่น การมีส่วนร่วมในการพัฒนา ความเชื่อมโยงของโสเภณีกับทุนนิยม และเวทีประกวดความงามในยุคนั้น (ใจ อึ้งภากรณ์, 2549; สุนีย์ ไชยรส, 2554)

ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเปิดรับทุนนิยมแบบเต็มตัว เน้นสนับสนุนการลงทุนแต่ละเลยการคุ้มครองแรงงาน กลุ่มแรงงานซึ่งมีผู้หญิงเป็นส่วนมาก (สุชีลา ตันชัยนันท์, 2558) เป็นกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากภาคอุตสาหกรรมและทุนนิยมเสรี เช่น การถูกกดขี่ขูดรีดค่าแรง ไม่มีสวัสดิการและมาตรการคุ้มครองแรงงาน เวลาทำงานมากเกินไป 8 ชั่วโมง กลุ่มแรงงานต่อสู้เพื่อสิทธิด้วยการประท้วงนัดหยุดงาน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นจุดเชื่อมในการให้คำปรึกษาในเรื่องกฎหมายและการต่อสู้ รวมทั้งได้ร่วมต่อสู้กับกลุ่มผู้ใช้แรงงานต่างๆ เช่น การประท้วงของโรงงานสแตนดาร์ดการ์เมนต์ที่โรงงานทอผ้ากรุงเทพฯ ที่บางซื่อ และโรงงานฮาร์รา เป็นต้น ซึ่งเป็นการต่อสู้ที่แสดงถึงความเข้มแข็งของกรรมกรหญิงในการต่อกรกับอำนาจทุน (สมพร จันทราชัย, 2551)

การเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคชนบทเข้าสู่เมืองเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ในช่วงปี พ.ศ. 2535 ถึง พ.ศ. 2539 กระทรวงแรงงานรายงานว่า ในสถานประกอบการต่างๆ มีแรงงานหญิงเพิ่มมากขึ้น และมากกว่า

แรงงานชายถึงหนึ่งล้านคน (อ้างใน ชนิดา จรรยาเพศ, 2542) สืบเนื่องจากการเติบโตทางเศรษฐกิจภายในประเทศอย่างต่อเนื่องในช่วงก่อนวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 ซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตการเติบโตทางเศรษฐกิจของ ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2554) ที่ระบุว่า จากปี พ.ศ. 2493 จนถึงปี พ.ศ. 2539 ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product : GDP) เพิ่มขึ้นในอัตราโดยเฉลี่ยร้อยละ 7 ต่อปี ตามราคาจริง เป็นช่วงเวลาที่ GDP ไทยไม่เคยติดลบเลย

การขับเคลื่อนเพื่อสิทธิแรงงานหญิงภาคเอกชนในการผลักดันกฎหมายลาคลอด 90 วันทีประสบความสำเร็จในปี พ.ศ. 2536 แสดงให้เห็นพัฒนาการความเข้มแข็งของแรงงานหญิงในย่านอุตสาหกรรม และพลังของการเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านแรงงาน ที่ทำงานร่วมกับ สหภาพแรงงานต่างๆ องค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ รวมทั้งนักวิชาการ ภาคประชาสังคม และนักการเมือง ที่ร่วมกันผลักดันกฎหมายฉบับนี้เป็นระยะเวลาถึงสามปี (จะเด็จ เชาววิไล และคณะ, 2558) ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น สหภาพแรงงานต่างๆ ได้รวมตัวกันก่อตั้งกลุ่มบูรณาการแรงงานสตรีด้วยความสนับสนุนของมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท เพื่อให้แรงงานหญิงมีช่องทางในการขับเคลื่อนเรื่องสิทธิสตรี ทำให้การเคลื่อนไหวประเด็นเฉพาะตามความต้องการของเพศสภาพประสบความสำเร็จ (ประชาไท, 2554) นั่นคือสิทธิแรงงานอื่นๆ เช่น การมีสถานเลี้ยงเด็กในสถานประกอบการ ความปลอดภัยและชีวอนามัยในการทำงาน รวมถึงการใช้นวันสตรีสากล 8 มีนาคม เป็นเวทีนำเสนอปัญหาและสร้างวาระทางการเมืองของแรงงานหญิงและขยายมาสู่การเข้าร่วมของผู้หญิงกลุ่มต่างๆ ต่อมาในปัจจุบัน

การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายความร่วมมือขององค์กรผู้หญิง

ข้อเรียกร้องและเสียงของประเด็นเพศสภาพยังไม่มีที่ทางในระบบการเมืองที่เป็นทางการ เพื่อให้เสียงดังพอการรวมตัวเป็นเครือข่ายจึงมีความจำเป็น การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายความร่วมมือขององค์กรผู้หญิงประสบความสำเร็จในการผลักดันประเด็นที่อ่อนไหวและเป็นที่ยกเถียงให้เป็นวาระสาธารณะและเรียกร้อง

ให้มีการจัดสวัสดิการและพัฒนาความคุ้มครองทางกฎหมายที่มีประสิทธิภาพ ตัวอย่างหนึ่งที่สำคัญของความร่วมมือในลักษณะเครือข่าย คือกรณีที่มีมูลนิธิผู้หญิงและมูลนิธิเพื่อนหญิงได้ร่วมกับนักวิชาการ เฝมินิสต์ จัดตั้งเครือข่ายภาคี 60 องค์กร ร่วมรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง ความรุนแรงในครอบครัว การล่วงละเมิดทางเพศและการค้ามนุษย์

ความเหนียวแน่นเข้มแข็งของเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมเกิดขึ้นหลังวิกฤตการเมืองพฤษภาคม 2535 ต่อเนื่องมาถึงวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐบาลกำลังอ่อนแอ ในขณะที่ภาคประชาสังคมมีความเข้มแข็ง ในปี พ.ศ. 2539 ซึ่งเป็นช่วงร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 องค์กรผู้หญิง ภาคการเมืองและรัฐภาคประชาสังคมและจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้รวมตัวกันเป็น เครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อสนับสนุนให้สมาชิกเครือข่ายจัดกิจกรรมสร้างความเข้าใจและสร้างความตระหนักต่อสาธารณชนในประเด็นผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ สนับสนุนการทำวิจัยที่ทำให้ประเด็นผู้หญิงมีความน่าเชื่อถือและมีน้ำหนัก เมื่อนำเสนอต่อสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (สสร.) และจัดทำสิ่งพิมพ์เผยแพร่ รวมทั้งสนับสนุนให้สมาชิกเครือข่ายเข้าร่วมการร่างรัฐธรรมนูญด้วยการลงสมัครเป็น สสร. สร้างความตื่นตัวในการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Doneys, 2002) ความสำเร็จที่สำคัญคือการผลักดันให้มีการบัญญัติมาตรา 53 ให้รัฐคุ้มครองบุคคลในครอบครัวจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม ไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 นับเป็นการทำให้ความรุนแรงในครอบครัวเปลี่ยนจากประเด็นส่วนตัวเป็นเรื่องการเมือง (The personal is political) ที่จะต้องได้รับการคุ้มครองทางกฎหมาย ซึ่งในปัจจุบันพบว่าการรวมตัวเป็นเครือข่ายยังเป็นเวทีที่ใช้สำหรับผลักดันวาระทางการเมืองและประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรสตรีและภาคส่วนต่างๆ ทั้งวิชาการ เอกชน และรัฐเพื่อความเป็นธรรมทางสังคมซึ่งจะได้นำเสนอต่อไปในหัวข้อปริทรรศน์งานในปัจจุบัน

กรอบอ้างอิงสากล: พันธกรณี อนุสัญญา และปฏิญญา

พันธกรณีสากล เช่น อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women : CEDAW) ปฏิญญาและแผนปฏิบัติการปักกิ่ง ปฏิญญาว่าด้วยความก้าวหน้าของสตรีในภูมิภาคอาเซียน และปฏิญญาว่าด้วยการจัดการความรุนแรงต่อสตรีในภูมิภาคอาเซียน เป็นกรอบอ้างอิงสากลที่ทำให้งานสร้างการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ และเป็นวาระทางการเมืองที่ทุกรัฐบาลจะต้องให้ความใส่ใจ พันธกรณีสากลเหล่านี้เป็นกรอบอ้างอิงที่ขบวนการสตรีนิยมในประเทศไทยใช้ผลักดันกฎหมายและมาตรการต่างๆ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ส่งเสริมการสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศทั้งในด้านการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการคุ้มครองสิทธิในการได้รับความเป็นธรรมทางเพศ แม้จะยังมีช่องโหว่ที่ยังต้องพัฒนาเพื่อให้มีการปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและเกิดการปฏิบัติอย่างแท้จริง⁷ ซึ่งภาคประชาสังคมก็ได้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของกลไกรัฐและนำเสนอความคิดเห็นที่ได้จากประสบการณ์ตรงในการทำงานกับพื้นที่ เพื่อเพิ่มประสิทธิผลของการทำงานของภาคีรัฐร่วมกับภาคส่วนต่างๆ ผ่านรายงานเงา (shadow report)⁸ และผ่านช่องทางอื่นๆ เช่น การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการของภาครัฐ การสะท้อนความคิดเห็นผ่านสื่อมวลชนและการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างต่อเนื่อง

กลไกรัฐเพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าของผู้หญิง

อาจกล่าวได้ว่า การที่รัฐบาลไทย ต้องสนับสนุนให้มีนโยบายและกลไกอย่างเป็นทางการในการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศเกิดขึ้นได้ เพราะการผลักดันของกลุ่มผู้หญิงที่อยู่ใกล้ศูนย์กลางอำนาจรัฐ เช่น การให้สัตยาบันในอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (CEDAW)⁹ ส่งผลให้รัฐบาลมีพันธกิจในการจัดตั้งกลไกระดับชาติในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมของหญิงชาย ได้แก่ คณะกรรมการ

ส่งเสริมการพัฒนาสถานภาพสตรี (กสส.) ซึ่งเป็นหน่วยงานถาวรในรูปคณะกรรมการแห่งชาติขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2532 นอกจากนี้มีการจัดตั้งกลไกระดับกระทรวงและกรม ได้แก่ ผู้บริหารด้านการเสริมสร้างบทบาทหญิงชาย และศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 มีการปรับปรุงโครงสร้างและได้จัดตั้ง คณะกรรมการนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถานภาพสตรีแห่งชาติ (กยส.) ให้มีหน้าที่เสนอนโยบายยุทธศาสตร์และแผนระดับชาติเกี่ยวกับการส่งเสริมและประสานงานสตรี โดยให้ กสส. มีหน้าที่ดำเนินการตามที่ได้รับมอบหมายจาก กยส. และเสนอแนะแนวทางส่งเสริมและพัฒนาสตรีต่อ กยส.

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่สังเกตการณ์กลไกรัฐและเวทีการทบทวนงานด้านการส่งเสริมสถานภาพผู้หญิงพบว่ากลไกเหล่านี้ยังขาดประสิทธิภาพ¹⁰ ซึ่งเป็นประเด็นที่องค์กรผู้หญิงแสดงความห่วงใยมาโดยตลอด ในแง่ที่หน่วยงานหลักในการส่งเสริมสถานภาพสตรีและส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (สค.) ภายใต้กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) เป็นหน่วยงานที่รัฐจัดตั้งขาดความคล่องตัว บริหารในระบบราชการเต็มรูป ขัดแย้งกับธรรมชาติของงานสตรีที่ต้องการปณิธานทางการเมืองและเกาะติดสถานการณ์ (มูลนิธิผู้หญิง และคณะ, 2543) แต่จากมุมมองของ สค. คุณรัตนา สันยະนิจิ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องสตรี ของ สค. กล่าวว่า สค. ผลักดันให้เกิดการปรับปรุงกฎหมายเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมทางเพศ รวมทั้งมีการปรับปรุงโครงสร้างการทำงาน เช่น การยกระดับ สค. จากสำนักงาน เป็นหน่วยงานระดับกรม เมื่อเร็วๆ นี้ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2559 รวมทั้งแสดงความพร้อมที่จะทำงานเป็นเครือข่ายร่วมกับองค์กรสตรีและองค์กรระหว่างประเทศ พยายามตอบสนองต่อสถานการณ์ความต้องการในปัจจุบันมากขึ้น (รายงานของ UNwomen, 2558)

โดยสรุป การทำให้แนวคิดเรื่องสตรีนิยม และประเด็นสิทธิสตรีและเพศสภาพมีความเป็นการเมืองนั้น

กระทำการในหลายรูปแบบ เวทีเพื่อส่งเสริมสิทธิสตรี และความก้าวหน้าของผู้หญิงนั้นเริ่มจากปัญญาชนหญิง-ชาย โดยเวทีทางสังคมแรกๆ เป็นเวทีที่เปิดให้มีการถกเถียงทางความคิดผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และวรรณกรรม ในส่วนของเวทีการเมือง ผู้หญิงที่เข้าถึงอำนาจรัฐซึ่งเป็นผู้หญิงจากชนชั้นสูงที่มีการศึกษาได้สร้างอำนาจต่อรองด้วยอำนาจอ่อน (soft power) จนสามารถสร้างกลไกและกฎหมายเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้หญิง คุณูปการของการเปลี่ยนแปลงนี้ ได้สร้างความได้เปรียบให้กับขบวนการสตรีนิยมในประเทศไทย ในแง่ที่สามารถใช้ช่องทางในการใช้กรอบสากลและรัฐสภาในการออกกฎหมายและสร้างกลไกต่างๆ เพื่อส่งเสริมสถานภาพของผู้หญิง ซึ่งมีพัฒนาการขึ้นมาตามลำดับ แต่การผลักดันในสถาบันของรัฐและระบบการเมืองก็ยังมีข้อจำกัด ยังไม่ใช่พื้นที่ที่จะผลักวาระของผู้หญิงไปสู่การเป็นการเมืองได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น องค์กรและเครือข่ายผู้หญิงจึงอาศัยพื้นที่สาธารณะนอกระบบการเมืองที่เป็นทางการ เช่น สื่อสังคม ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและภาคประชาสังคม ควบคู่ไปด้วย เพื่อผลักดันประเด็นและวาระของผู้หญิง และกลุ่มหลากหลายทางเพศ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศและทางสังคม ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อปริทรรศน์งานในปัจจุบันในส่วนต่อจากนี้

ปริทรรศน์งานสร้างความเป็นธรรมทางเพศและทางสังคมในปัจจุบัน

เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2559 องค์กรผู้หญิงร่วมกับหน่วยงานรัฐและองค์กรภาคประชาสังคมได้ร่วมกันทบทวนความก้าวหน้า ข้อจำกัดและอุปสรรคของงานสิทธิสตรีและความเสมอภาคระหว่างเพศในวาระครบรอบ 30 ปี การเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาซิดอร์ และการสัมมนาทบทวนปฏิญญาปักกิ่งในวาระครบรอบ 20 ปี เมื่อกันยายน พ.ศ. 2558 การแลกเปลี่ยนพบว่าปัญหาในการนำนโยบายสู่การปฏิบัติยังคงมีอยู่ ซึ่งทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้ร่วมกันพยายามลดช่องว่าง นอกจากนี้ยังพบว่า ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสภาพแวดล้อมในระดับ

ประเทศและระดับโลก ทำให้เกิดประเด็นปัญหาใหม่ขึ้นกับผู้หญิงกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่ขบวนการผู้หญิงไทยจะต้องรับมือ เช่น โลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก ความขัดแย้งทางการเมือง ความขัดแย้งที่ใช้อาวุธ ความมั่นคงและสันติภาพ ทั้งยังเห็นว่าการมุ่งเน้นการมีตัวตนและอำนาจการตัดสินใจของผู้หญิงในสถาบันการเมืองและระบบกฎหมายไม่เพียงพอที่จะรับมือกับประเด็นปัญหาในปัจจุบัน ปัญหาที่มีความยากและซับซ้อนเพราะปัญหาไม่ใช่แค่จำกัดอยู่ในมิติความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศเท่านั้น หากยังมีมิติโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ประกอบด้วย จึงจำเป็นที่ผู้หญิง (ซึ่งรวมถึงผู้หญิงทุกกลุ่มที่ประสบปัญหาในมิติที่แตกต่างกันและอาจไม่ได้ทำงานเกี่ยวกับสิทธิสตรีโดยเฉพาะ) รวมทั้งองค์กรต่างๆ จะต้องร่วมมือกันเพื่อหลอมรวมพลังในการรับมือกับพลวัตของปัญหาให้ทันต่อสถานการณ์

งานศึกษานี้ พบว่าองค์กรผู้หญิงและผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมก็ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และพยายามก้าวข้ามข้อจำกัด ผู้หญิงและเพศหลากหลายได้พยายามทำให้เสียง (voices) ประเด็น (issues) ข้อเรียกร้อง (demands) และวาระ (agenda) ของกลุ่มตนเข้าสู่พื้นที่สาธารณะ สร้างวาระและการต่อรองทางการเมืองทั้งในและนอกระบบการเมืองด้วยการใช้วิธีการอันหลากหลาย เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระทางสังคมและการเมือง ในหัวข้อนี้จะนำเสนอปริทรรศน์งานสร้างความเป็นธรรมทางเพศและสังคมที่พบในปัจจุบัน ซึ่งในเบื้องต้นประมวลได้ดังนี้

1. งานที่ตอบสนองต่อวาระทางการเมืองและนโยบายที่มาจากรัฐ ขบวนการผู้หญิงปฏิรูปประเทศไทย (วิมูฟ) รณรงค์เรื่องการปฏิรูปโครงสร้างทางสังคม การเมืองและการวิพากษ์ร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2559 ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลักการความเสมอภาคระหว่างเพศและการคุ้มครองสิทธิการมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการปกป้องดูแลสิ่งแวดล้อม สิทธิชุมชนที่หายไปจากรัฐธรรมนูญฉบับนี้ นอกจากนี้

นักสิทธิสตรีซึ่งมีความพยายามมาต่อเนื่อง ได้ผลักดันให้ระบบสัดส่วนเพื่อรับประกันจำนวนผู้แทนหญิงในรัฐสภาและสถาบันการเมือง อนึ่ง เครือข่ายนี้ยังเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายที่สืบเนื่องมาจาก เครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2539) และก่อนหน้าจะเป็นขบวนการผู้หญิงปฏิรูปประเทศไทย (วิมุฟ) ก็เป็นเครือข่ายผู้หญิงพลิกโฉมประเทศไทย ซึ่งเป็นกลุ่มนักกิจกรรมผู้หญิง องค์กรผู้หญิงและนักวิชาการที่รวมตัวกันเป็นเครือข่ายที่เกาะติดเรื่อง นโยบายรัฐกฎหมายและรัฐธรรมนูญเพื่อให้มั่นใจว่าประเด็นเรื่องความเป็นธรรมระหว่างเพศจะไม่ถูกละเลยในรัฐธรรมนูญและในกลไกรัฐ

ในรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร มีการจัดตั้งกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีไทย มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตให้แก่ผู้หญิงในประเทศ เครือข่ายผู้ประสานงานของมูลนิธิเพื่อนหญิง ฝ้าติดตามการดำเนินงานของกองทุนฯ โดยจัดประชุมกรรมการกองทุนฯ ทั่วประเทศ และพัฒนาข้อเสนอเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับกองทุนฯ อาทิ เสนอให้มีการตรา พ.ร.บ.กองทุนส่งเสริมการพัฒนบทบาทและคุณภาพชีวิตสตรีแห่งชาติ ติดตามการใช้งบประมาณของกองทุนฯ เพื่อให้เกิดการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของผู้หญิงอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใสและเป็นธรรม เพื่อประโยชน์แก่ผู้หญิงทุกกลุ่มอย่างแท้จริง

2. การยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง องค์กรแกนนำในเรื่องนี้อาทิเช่น มูลนิธิผู้หญิง มูลนิธิเพื่อนหญิง มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี มูลนิธิส่งเสริมความเสมอภาคทางสังคม องค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้ได้ทำงานมาอย่างต่อเนื่องกับภาคีในประเทศ ระหว่างประเทศและในภูมิภาคอาเซียน เพื่อรณรงค์ยุติความรุนแรงและการล่วงละเมิดทางเพศ ส่งผลให้มีการตราพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 แต่ยังคงพบว่าอคติทางเพศเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการนำกฎหมายสู่การปฏิบัติ นับจากการรับแจ้งความจนถึงกลไกที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือ (อังคณา ช่วยคำชู, 2555)

ประสบการณ์การทำงานที่สั่งสมมาของงานด้านนี้ส่งผลให้องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมกันผลักดันสร้างการเปลี่ยนแปลงขึ้นตามลำดับ เช่น 1) การผลักดันให้มีพนักงานสอบสวนหญิง¹¹ 2) การพัฒนาระบบให้ความช่วยเหลือผู้หญิง¹² 3) การพัฒนาระบบและรูปแบบการให้คำปรึกษาโดยใช้ฐานคิดสตรีนิยม โดยจัดอบรมให้กับพนักงานสอบสวนหญิงและชาย รวมทั้งเจ้าหน้าที่ผู้ให้คำปรึกษาทั้งจากภาครัฐและเอกชน¹³ งานด้านยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงจึงเป็นงานที่สร้างการเปลี่ยนแปลงที่พัฒนาแนวทางการรับมือกับความรุนแรงในทั้งสามมิติไปพร้อมๆ กัน ทั้งความรุนแรงทางตรง (งานการป้องกันและเยียวยาผลกระทบจากความรุนแรงทางกาย) ความรุนแรงทางโครงสร้าง (งานพัฒนาระบบความช่วยเหลือควบคู่ไปกับการปรับปรุงกฎหมาย) และการรับมือกับความรุนแรงทางวัฒนธรรม (งานรณรงค์และจัดการศึกษาเพื่อลดอคติของผู้ทำงานที่เกี่ยวข้องพร้อมไปกับสาธารณะชน)

3. งานวิชาการและเผยแพร่องค์ความรู้ ในประเทศไทย มีหลักสูตรสตรีศึกษาสองแห่งในสถาบันวิชาการ หลักสูตรแรกคือ หลักสูตรสตรี เพศสถานะและเพศวิถี วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แห่งที่สองคือ ภาควิชาและศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นอกเหนือจากการเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษาแล้ว ยังบริการอบรมหลักสูตรอาสาสมัครนักกฎหมายผู้หญิงให้กับผู้นำชุมชนและผู้ทำงานกับผู้หญิงได้มีความรู้เรื่องกฎหมายสิทธิผู้หญิง

นอกจากวิทยาลัย นำโดยโครงการผู้หญิงเพื่อสันติภาพและความยุติธรรม แผนงานสุขภาพผู้หญิง และความเป็นธรรมทางเพศ มูลนิธิสร้างความสำเร็จเรื่องสุขภาพผู้หญิง พยายามสร้างรูปแบบการเรียนรู้แบบผ่านประสบการณ์เพื่อเข้าใจการกดขี่ทางเพศ ที่เชื่อมโยงกับเหตุปัจจัยที่มาจากระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมผ่านฐานคิดสตรีนิยม เพื่อใช้ทำงานกับความรุนแรงทางเพศ การกดขี่ทางเพศวิถี การกดขี่ทางสังคมของผู้อยู่กับเอดส์ และการสื่อสารเรื่องเพศและเพศศึกษา

โดยพัฒนาเป็นหลักสูตร 1) การปรึกษาแนวส่งเสริมศักยภาพ ด้วยแนวคิดการวิพากษ์โครงสร้างที่กดขี่ โดยไม่โทษว่าเป็นปัญหาของปัจเจกเท่านั้น หากทำให้ผู้ให้และผู้รับการปรึกษา เข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศที่เชื่อมโยงกับบริบทของวัฒนธรรมและโครงสร้างทางสังคม และ 2) หลักสูตรเพศศึกษารอบด้าน ที่ให้มุมมองเรื่องเพศที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่มีสุขภาพ พร้อมทั้งทำความเข้าใจว่าตนเองครอบครัว ชุมชนและสังคมให้คุณค่ากับเรื่องเพศอย่างไร เท่าทันปัญหาเรื่องเพศอย่างรอบด้านและมีความรู้ที่จะช่วยให้ออกจากปัญหาได้

นอกจากนี้ เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายผู้หญิงเพื่อความก้าวหน้าและสันติภาพ ร่วมกับมูลนิธิผู้หญิงและคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน จัดการอบรมเกี่ยวกับสันติภาพ สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน แรงงานข้ามชาติ ให้เท่าทันกับโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของผู้หญิง ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับชุมชน การอบรมมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพแกนนำเครือข่ายผู้หญิง เพื่อติดตามนโยบายและกฎหมายที่ส่งผลกระทบต่อผู้หญิง ได้แก่ นโยบายการพัฒนา ระบบเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงทางด้านสถานะ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น เพื่อให้แกนนำเครือข่ายผู้หญิงที่เข้าอบรมสามารถวิเคราะห์นโยบายการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อผู้หญิง อันจะนำไปสู่การขับเคลื่อนงานในแต่ละระดับต่อไป ผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้านสิ่งแวดล้อม ป่าไม้และที่ดิน ก็มีโอกาสดำเนินการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศจากมุมมองเพศสภาพ โดยเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนในภาคอีสานและภาคเหนือเป็นผู้ดำเนินการ

4. เครือข่ายแรงงานหญิงยังคงมีความสับสนในปัจจุบัน ผู้นำแรงงานหญิงได้รับการยอมรับและเคยได้มีโอกาสขึ้นเป็นประธานคณะกรรมการสมานฉันท์แรงงานไทย ซึ่งเป็นการรวมตัวของสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจและสหภาพแรงงานโรงงานเอกชนกลุ่มย่านต่างๆ แม้ผู้หญิงจะมีบทบาทในระดับตัดสินใจ

ของขบวนการแรงงานมากขึ้น แรงงานหญิงยังเห็นว่าการรวมตัวของแรงงานหญิงจากสหภาพแรงงานต่างๆ มีความจำเป็น เพราะมีบทบาทในการเรียกร้องค่าจ้างที่เป็นธรรมร่วมกับขบวนการแรงงานและการจัดสวัสดิการแรงงานหญิงอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งยังคงใช้วันสตรีสากล 8 มีนาคม นำเสนอประเด็นปัญหาของแรงงานหญิงในพื้นที่สาธารณะเพื่อยื่นข้อเสนอทางนโยบายต่อรัฐบาล

การขยายตัวของอุดมการณ์ทุนเสรีนิยมใหม่ เรียกร้องให้รัฐถอนตัวออกจากระบบเศรษฐกิจเพื่อสร้างประสิทธิภาพและการแข่งขัน (วรวิทย์ เจริญเลิศ, 2555) ตลอดจนโลกาภิวัตน์ด้านแรงงานที่เน้นแข่งขันค่าจ้างแรงงานที่ต่ำสุด และการใช้แรงงานหญิง เป็นสาเหตุหนึ่งของการขยายตัวช่องว่างทางเศรษฐกิจและความไม่เป็นธรรมในสังคมไทยในปัจจุบัน แรงงานในระบบถูกทำให้กลายเป็นแรงงานนอกระบบที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น เกิดแรงงานรับเหมาช่วงมีสถานภาพ “กึ่งลูกจ้าง-กึ่งผู้ประกอบการอาชีพอิสระ” จำนวนผู้ทำงานอิสระและผู้ประกอบการรายย่อยมีจำนวนเพิ่มขึ้น การจ้างงานลักษณะนี้ทำให้คนงานหลุดจากระบบและกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ขาดหลักประกันทางสังคม (อ้างแล้ว) และมีความเสี่ยงทางสุขภาพต่อการประกอบอาชีพเพราะขาดมาตรการความปลอดภัยในการทำงาน

แม้ว่ารัฐสภาไทยได้ออกกฎหมายคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้านแล้วในปี พ.ศ. 2553 แต่การบังคับใช้มีความล่าช้าอย่างมาก คณะกรรมการคุ้มครองการรับงานไปทำที่บ้านซึ่งทำหน้าที่ติดตามดูแลการบังคับใช้กฎหมาย รวมทั้งออกกฎหมายลูกเพื่อนำไปวางข้อปฏิบัติต่างๆ ที่กฎหมายระบุไว้และการกำหนดค่าแรงของผู้รับงานไปทำที่บ้านนั้น เพิ่งจะมีการแต่งตั้งเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2558 ผลสำเร็จประการหนึ่งที่เครือข่ายแรงงานนอกระบบและมูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพได้ผลักดันคือสามารถทำให้วาระของตนมีความเป็นการเมืองจนกระทั่งเกิดกฎหมายคุ้มครองค่าแรงงานของผู้รับงานไปทำที่บ้านได้ในอัตราไม่น้อยกว่าสถานประกอบการ (มดิชน, 2559)

แรงงานนอกระบบอีกกลุ่มได้แก่ กลุ่มผู้ทำงานให้บริการทางเพศ ซึ่งเดิมมีแต่ผู้หญิง และได้ขยายมาสู่กลุ่มผู้ชาย จนถึงปัจจุบัน มีเยาวชนทั้งหญิงและชาย รวมทั้งเพศหลากหลาย และไม่จำกัดเฉพาะแต่ผู้ถือสัญชาติไทยเท่านั้นที่ทำงานด้านนี้ มีสถานประกอบการแบบได้รับอนุญาตและแบบไม่ได้ขออนุญาตเป็นการดำเนินธุรกิจอื่นแล้วแฝงการค้าบริการ ต่อมาพัฒนารูปแบบเป็นงานอิสระที่ไม่ต้องมีต้นสังกัด องค์กรหลักที่ทำงานเพื่อปกป้องสิทธิของผู้มีอาชีพบริการ ได้แก่ มูลนิธิเอ็มพาวเวอร์ (ส่งเสริมโอกาสผู้หญิง) และมูลนิธิเพื่อนพนักงานบริการ (Service Worker In Group: SWING) เครือข่ายและองค์กรที่ทำงานด้านนี้ มุ่งเน้นการสร้างอำนาจต่อรองให้กับผู้ชายบริการเพื่อป้องกันตนเองและผู้รับบริการ เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติของสังคมและรัฐต่ออาชีพนี้ หวังให้ลดการเลือกปฏิบัติและไม่กดทับความเป็นมนุษย์ของผู้ประกอบอาชีพนี้ และมองว่าเป็นแรงงานภาคบริการประเภทหนึ่งที่ทำรายได้ให้กับประเทศไม่น้อย องค์กรที่ทำงานด้านนี้จึงเรียกร้องให้รัฐปรับปรุงกฎหมายเน้นมาตรการคุ้มครองมากกว่าลงโทษ เพื่อให้แรงงานกลุ่มนี้มีที่ยืนในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีและเข้าถึงบริการของรัฐอย่างทัดเทียมกับประชาชนทั่วไป¹⁴

5. การรวมตัวของกลุ่มองค์กรเพื่อส่งเสริมสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ของผู้หญิง เครือข่ายสนับสนุนทางเลือกของผู้หญิงที่ท้องไม่พร้อม เป็นการรวมตัวของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาควิชาการที่ทำให้เกิดการหลอมพลังในการขับเคลื่อนงานสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์บนฐานความรู้ที่เชื่อมโยงงานภาคปฏิบัติและภาคนโยบายเข้าด้วยกัน องค์กรในเครือข่ายสนับสนุนทางเลือกของผู้หญิงที่ท้องไม่พร้อม รวมทั้งสิ้น 68 องค์กร เป็นองค์กรสหวิชาชีพที่ทำงานในด้านเพศศึกษา อนามัยเจริญพันธุ์ การยุติการตั้งครรภ์ที่ปลอดภัย โดยแบ่งงานออกเป็นสี่ด้าน ด้านที่หนึ่งงานการป้องกันการท้องไม่พร้อม สายด่วนให้คำปรึกษา การพัฒนาระบบการช่วยเหลือ กรณีตั้งครรภ์ไม่พร้อม โดยทีมสหวิชาชีพแพทย์ พยาบาล นักสังคมสงเคราะห์ นักกฎหมาย เพื่อพิจารณาทางเลือก และมีระบบการส่งต่อ กรณีที่ต้องการยุติการตั้งครรภ์ต่อ หรือยุติการตั้งครรภ์ตามเกณฑ์ของแพทย์สภา โดยมีบริการ

หลายช่องทาง เช่น ศูนย์ช่วยเหลือสังคม (OSCC) คลินิกวัยรุ่น และบริการปรึกษาทางโทรศัพท์ สายด่วน 1630 และ 1300 และมีระบบการติดตามให้ความช่วยเหลือทางโทรศัพท์และการเยี่ยมบ้าน เพื่อให้วัยรุ่นกลับสู่สังคมอย่างมีคุณภาพ ด้านที่สอง ด้านการให้คำปรึกษาทางเลือก นำโดย มูลนิธิสร้างความสำเร็จเรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.) พัฒนาบุคลากรด้านการปรึกษาจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้ได้รับการเรียนรู้เรื่องการปรึกษาทางเลือกเมื่อท้องไม่พร้อมตามแนวสตรีนิยมและจากมุมมองเพศสภาพที่รอบด้าน

ด้านที่สาม งานด้านบ้านพักสำหรับผู้หญิงที่ต้องการท้องต่อจนครบกำหนดคลอด นำโดยสหทัยมูลนิธิร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ในทุกจังหวัดทั่วประเทศ ให้บริการสถานที่พักพิง บ้านพักปลอดการค้าเลี้ยงดูอุปการะเด็กเป็นบุตรบุญธรรม และกลุ่มสนับสนุนพ่อ-แม่เลี้ยงเดี่ยว งานบริการสุขภาพ เช่น การดูแลฝากครรภ์ สำหรับผู้หญิงที่ประสงค์จะตั้งครรภ์ต่อ และสุดท้าย ด้านที่สี่ การส่งต่อเพื่อยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัย นำโดยมูลนิธิแพธทูเฮลท์ ให้บริการปรึกษาทางเลือก เมื่อไม่ประสงค์จะตั้งครรภ์ต่อก็จะส่งต่อแหล่งบริการที่ปลอดภัย เช่น โครงการนำร่องในการบริการยุติการตั้งครรภ์ด้วยยา (Medical Termination of Pregnancy) และเครือข่ายแพทย์อาสา R-SA (Referral system for Safe Abortion) มูลนิธิแพธทูเฮลท์รายงานว่ ในปี 2558 เครือข่ายยุติการตั้งครรภ์มีบริการ 56 แห่งทั่วประเทศ เป็นเอกชน 17 แห่ง ภาครัฐ 37 แห่ง¹⁵

แต่ละองค์กรที่เข้าร่วมเป็นเครือข่ายมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางที่ลงลึกในประเด็นที่องค์กรตนทำอย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง ความร่วมมือระหว่างภาคประชาสังคมและองค์กรรัฐบนฐานความรู้และวิชาชีพที่เกื้อหนุนกัน และพยายามสร้างกลไกและโครงสร้างที่เอื้อให้งานของเครือข่ายมีความรอบด้านและตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้หญิงกลุ่มต่างๆ ที่ต้องการทางเลือกเมื่อตั้งครรภ์ในภาวะที่ไม่มีพร้อม การทำงานเป็นเครือข่ายทำให้การส่งต่อระหว่างหน่วยงานเกิดขึ้นได้อย่างคล่องตัว การมีหน่วยงานในหลายระดับที่ทำงานเป็นเครือข่าย ทำให้ระดับปฏิบัติ

สามารถสะท้อนข้อมูลแก่ฝ่ายนโยบายนำไปปรับแก้ และทบทวนแนวนโยบายได้อย่างทันท่วงทีและตรงความต้องการ ส่งผลให้ลดสถิติการทำแท้งเถื่อนที่เสี่ยงอันตราย การทอดทิ้งทารก และสร้างทางเลือกที่สามารถก้าวข้ามข้อจำกัดต่างๆ ให้กับผู้หญิงที่ต้องเผชิญจากปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อม¹⁶

อีกด้านหนึ่ง กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้ผลักดันการออกพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไข ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ซึ่งประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2559 เพื่อมุ่งป้องกันและแก้ไขปัญหาย่างรอบด้าน และสอดประสานกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง บนพื้นฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้หญิงและ เด็กหญิงให้เข้าถึงบริการสุขภาพได้อย่างปลอดภัย และได้รับการคุ้มครอง ซึ่งเนื้อหาได้รับการปรับและพัฒนาขึ้นโดยภาครัฐที่ได้ทำงานร่วมกับเครือข่าย ภาคประชาชนมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง

6. การขยายงานการสร้างความเป็นธรรมทางเพศ จากสิทธิสตรีสู่สิทธิความหลากหลายทางเพศและกลุ่ม เป้าหมายที่เป็นผู้ชาย การเติบโตของกลุ่มหลากหลายทางเพศและสื่อสังคม ทำให้พื้นที่ของกลุ่มหลากหลายทางเพศขยายกว้างขึ้น เห็นได้จากการจัดประเภทของเพศที่สามมีมากขึ้น กลุ่มหลากหลายทางเพศได้รับความสนใจและมีพื้นที่ข่าวมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีองค์กรที่เป็นกระบอกเสียงในการพิทักษ์สิทธิ เช่น กลุ่มอัญจารี เครือข่ายเพื่อนกระเทยไทย ความนิยมสื่อสังคมทำให้กลุ่มหลากหลายทางเพศสามารถผลิตเนื้อหาข่าวของกลุ่มตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สามารถมีช่องทางในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มหลากหลายทางเพศให้กับสังคมได้อย่างหลากหลาย รวมทั้งยังสามารถเปิดเผยอัตลักษณ์ตัวตนได้มากขึ้นกว่าในอดีตอีกด้วย (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2554)

นอกจากนี้ยังมีการริเริ่มใช้แนวคิดสตรีนิยมมาทำงาน ขยายไปสู่กลุ่มผู้ชาย ผ่านงานฟื้นฟูผู้ชายที่เป็นฝ่ายกระทำ ความรุนแรง ด้วยการใช้งานรณรงค์ลดการดื่ม เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในหมู่ผู้ใช้แรงงาน เนื่องจาก แอลกอฮอล์เป็นเหตุให้มีการล่วงละเมิดทางเพศและ

การใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิง การริเริ่มของมูลนิธิหญิงชายก้าวไกลนี้ นับเป็นองค์กรเดียวที่มุ่งเน้นการสร้างความเป็นธรรมทางเพศผ่านกลุ่มเป้าหมายเพศชาย มูลนิธิฯ ประสานความร่วมมือทั้งเครือข่ายภาคีรัฐ ภาคเอกชน และหน่วยงานด้านศาสนา เมื่อสามารถ เลิกสุราได้แล้ว มูลนิธิฯ ก็จะเพิ่มเติมความรู้เรื่องเพศสภาพ (gender training) เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างหญิงชายในชุมชนให้มีความเกื้อกูลและเคารพในความเป็นมนุษย์ของกันและกัน การเสริมสร้างความรู้ให้กับประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการให้สามารถวิเคราะห์และเข้าใจการกดขี่ทางเศรษฐกิจ ทำให้จากกลุ่มเครือข่ายเล็กเหล่า พัฒนาต่อยอดไปสู่การพัฒนาชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ และการพัฒนาชุมชนในมิติอื่นๆ สร้างการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจในทางสังคมและเศรษฐกิจของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใช้แรงงาน¹⁷

7. ความตื่นตัวทางการเมืองของผู้หญิงที่แม้จะไม่มีวาระเพื่อสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศเป็นวาระนำ แต่ต้องการสร้างโอกาสที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของรัฐบาล แนวนโยบาย รวมทั้งการแก้ปัญหาจากความรุนแรงถึงตายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้หญิงจำนวนมากโดยเฉพาะผู้หญิงรากหญ้า และชนชั้นกลางใหม่ที่เข้าไม่ถึงการเมืองแบบทางการ เลือกที่จะใช้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นช่องทางเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในทางการเมืองนอกสถาบันการเมืองที่เป็นทางการ ผู้หญิงกลุ่มนี้เข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองเพราะเผชิญกับปัญหาที่กระทบต่อวิถีชีวิตและอีกส่วนหนึ่งเพราะมีสำนึกของการเป็นพลเมืองและประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจที่ต้องการให้การเมืองพัฒนาไปสู่การเมืองที่มีคุณภาพ เมื่อพิจารณาจากประเด็นที่กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ให้ความสนใจ อาจแบ่งได้เป็นสามกลุ่มหลัก คือ

กลุ่มแรก กลุ่มผู้หญิงที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพราะได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐ เช่น การประกาศเขตอุทยาน การเวนคืนที่ดิน ทำให้ผู้หญิงโดยเฉพาะในกลุ่มรากหญ้าต้องเผชิญกับการ

สูญเสียเสรีภาพและความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ เพราะถูกทำลายหรือถูกกีดกันออกจากระบบนิเวศน์ที่เป็นแหล่งอาหารและรายได้¹⁸ ในขณะที่ผู้ชายต้องการเปลี่ยนอาชีพและย้ายถิ่นฐานออกจากบ้านเกิดเพื่อไปหางานทำ¹⁹ การดำเนินนโยบายการพัฒนาที่มีโจทย์สำคัญว่าจะตอบสนองต่อผลกระทบตามเพศสภาพนี้ได้อย่างไร ผู้หญิงกลุ่มนี้จำนวนไม่น้อยได้รับการอบรมเรื่องมิติเพศสภาพกับการพัฒนา พวกเขามีสำนึกในเรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศ สามารถวิพากษ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สังกัดอยู่ และพวกเธอก็ยังเห็นความจำเป็นที่จะต้องสะท้อนปัญหาจากมุมมองของเพศสภาพ และผลักดันให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาของรัฐที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชายและหญิงในชุมชน

กลุ่มที่สอง คือกลุ่มผู้หญิงที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองกับการเมืองสี่เส้าที่เกิดขึ้นในช่วงที่มีความขัดแย้งทางการเมืองที่แบ่งสังคมไทยออกเป็นสองขั้วการเมืองระหว่างปี พ.ศ. 2549-2557 ความขัดแย้งทางการเมืองนี้ได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้เรียนรู้การเมือง ผู้หญิงจำนวนหนึ่งได้เปลี่ยนจากการเป็นเพียงผู้เข้าร่วมการประท้วง (protestor) ไปสู่การเป็นผู้กระทำการทางการเมือง (political actor) ภายหลังจากของผู้หญิงที่เข้าร่วมต่อสู้ในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเปลี่ยนจากภาพลักษณ์ของผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวแบบฐานประเพณีที่ผู้หญิงมีภาพของความเป็นเหยื่อของการพัฒนา มาสู่ภาพของการเป็นพลเมืองผู้มีส่วนในการกำหนดทิศทางการเมืองและมองว่านโยบายของรัฐเป็นส่วนสำคัญต่อเรื่องปากท้องที่ตนควรมีสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนด (Buranojaroenkij et al, 2016)

สุดท้าย กลุ่มที่สาม คือกลุ่มผู้หญิงในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง-ชาติพันธุ์ที่ยึดเยื้อและใช้อาวุธในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับแต่ พ.ศ. 2547 เป็นแรงผลักดันให้ กลุ่ม-องค์กรผู้หญิงในพื้นที่ 23 องค์กร รวมตัวกันเป็นคณะทำงานวาระผู้หญิงจังหวัดชายแดนใต้ เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2558 มี

เป้าหมายเพื่อรณรงค์เรื่องการคุ้มครองพื้นที่ปลอดภัยและการมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพของผู้หญิง แสดงจุดยืนชัดเจนในเรื่องการต่อต้านความรุนแรงและประกาศบทบาทของผู้หญิงในฐานะ “ผู้สร้างสันติภาพ” ทำให้คณะทำงานวาระผู้หญิงจังหวัดชายแดนใต้เป็นองค์กรภาคประชาสังคมที่มีความเข้มแข็งและได้รับการยอมรับจากหลายฝ่ายในพื้นที่

จากการปริทรรศน์ข้างต้น มีข้อสังเกตสี่ประการเกี่ยวกับพัฒนาการของงานการสร้างความเป็นธรรมทางเพศ (gender justice) ในประเทศไทย ดังนี้ ข้อสังเกตประการที่หนึ่ง การเพิ่มขึ้นของตัวแสดงที่หลากหลายในการกำหนดและต่อรองวาระทางเพศสภาพ เช่น ปัญญาชน นักวิชาการ กลุ่มผู้หญิงและภาคประชาสังคม การกำหนดประเด็นและแบบแผนปฏิบัติตามเพศสภาพได้เคลื่อนจากอำนาจรัฐมาสู่อำนาจประชาชนมากขึ้น จากเดิมที่มีรัฐเป็นตัวแสดงหลักในการกำหนดแบบปฏิบัติตามเพศสภาพของหญิงชายในสังคมซึ่งมีส่วนทำให้ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศเหลื่อมล้ำ ต่อมาภาคประชาชนเริ่มเข้าสู่เวทีการต่อรองเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างพื้นที่ในการมีส่วนร่วมกำหนดวาระและประเด็นที่เกี่ยวกับเพศสภาพมากขึ้น

ข้อสังเกตประการที่สอง องค์กรผู้หญิงได้พัฒนาความเชี่ยวชาญแบบลงลึก ขณะเดียวกันก็แผ่ขยายความร่วมมือและความเป็นเครือข่าย ในบางประเด็นผันมาสู่การเป็นพันธมิตรกันระหว่างรัฐและภาคประชาชน ยุทธศาสตร์เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเน้นความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ มากขึ้น อาทิเช่น องค์กรวิชาชีพต่างๆ ทบวงกรมในกระทรวงต่างๆ สถาบันทางวิชาการ องค์กรภาคประชาสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน มีการทำงานเพื่อตอบสนองปัญหาตามสถานการณ์ และมุ่งสร้างการเปลี่ยนทางโครงสร้างและวัฒนธรรมควบคู่กันไป เห็นได้จากการที่การต่อรองเพื่อกำหนดวาระทางสังคมและการเมืองเกิดขึ้นทั้งในระดับนโยบาย กฎหมาย จนถึงการสร้างและพัฒนามาตรการและกลไกเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเพศด้วยวิธีการที่หลากหลาย

ข้อสังเกตประการที่สาม ความพยายามที่จะใช้แนวคิดสตรีนิยมให้เหมาะกับบริบทท้องถิ่น เวทีถกเถียงเรื่องสิทธิสตรีของประเทศไทยเริ่มต้นมาแต่ก่อนที่ประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงการปกครอง และก่อนที่จะระบอบสากลมาใช้ในการรณรงค์เพื่อสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศ แม้การสร้างความรู้ในสถาบันวิชาการจะไม่ได้รับการหนุนเสริมจากรัฐและภาคส่วนอื่นๆ เท่าที่ควร แต่ก็มี ความพยายามที่จะพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับเครือข่ายภาคประชาสังคมในบางประเด็น นอกจากนี้ก็มีการพัฒนาความรู้นอกสถาบันวิชาการที่ใช้แนวทางสตรีนิยมและเพศสภาพมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับปัญหาในมิติต่างๆ ที่ผู้หญิงและเพศหลากหลายในสังคมเผชิญอยู่ตามยุคสมัย นักวิชาการและนักกิจกรรมทางสังคมไม่ได้นำแนวคิดสตรีนิยมแบบตะวันตกมาใช้โดยไม่อ่านสังคมไทยอย่างที่มี การนำเรื่องนี้มาโจมตีเฟมินิสต์ไทย การศึกษาชิ้นนี้ทำให้พบว่าผู้ที่ทำงานด้านนี้มีความพยายามประยุกต์ปรับแต่งให้เหมาะกับวัฒนธรรมและความเชื่อท้องถิ่นขึ้นตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ (2011) ว่าประเทศไทยมีการนำสตรีนิยมมาตีความและนำมาใช้กับบริบทเฉพาะของสังคมไทย รวมทั้งมีการนำกรอบอ้างอิงสากลมาปรับให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการภายในประเทศ เพื่อลดแรงเสียดทานที่อาจมี อันนำไปสู่ยุทธศาสตร์และวิธีการที่จะนำการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ ประสบการณ์ที่สั่งสมทำให้ขบวนการสตรีนิยมใส่ใจที่จะปรับยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมและทรัพยากรที่มีอยู่ และได้ริเริ่มขยายขอบฟ้าของการทำงานออกไป ให้สามารถบูรณาการกับประเด็นปัญหาใหม่ๆ ที่กลุ่มผู้หญิงกลุ่มต่างๆ กำลังเผชิญอยู่ เพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเพศควบคู่ไปกับความเป็นธรรมทางสังคม เห็นได้จากการทำงานเรื่องส่งเสริมบทบาทผู้หญิงมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้ หรือการทำงานเรื่องการเข้าถึงการทำแท้งที่ปลอดภัยและการสื่อสารเรื่องเพศ ซึ่งแม้จะยังไม่สามารถร้อยอณมายาคติให้หมดสิ้นได้ แต่ความเข้าใจความเป็นท้องถิ่นก็ทำให้เครือข่ายผู้หญิงสร้างพื้นที่ในการทำงานที่สร้างโอกาสในการเลือกที่จะกำหนดชะตาชีวิตของผู้หญิงได้มากขึ้น

ข้อสังเกตประการสุดท้าย การทำงานเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเพศในประเทศไทย องค์กรผู้หญิงมักใช้แนวคิดสตรีนิยมสายเสรีนิยม (Liberal feminism) ควบคู่ไปกับการทำงานที่ใช้แนวคิดฐานสิทธิ (Right based approach) สำหรับขบวนการแรงงานก็ใช้แนวคิดสายมาร์กซิสมาเป็นกรอบวิเคราะห์ แต่ก็พบว่ากลุ่มผู้หญิงที่มีสำนึกเรื่องความเป็นธรรมทางเพศ อย่างเช่น กลุ่มหญิงสู้ชีวิตซึ่งเป็นผู้ที่เสียหายจากการค้ามนุษย์ข้ามชาติ หรือจะเป็นกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนา และกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงที่ใช้อาวุธ กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ เป็นผู้หญิงที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพราะประสบปัญหาที่บีบคั้น ไม่ได้เริ่มด้วยสำนึกแบบสตรีนิยมหรือต้องการเรียกร้องความเสมอภาคระหว่างเพศ หากการรวมตัวทำให้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์และได้รับการเรียนรู้เรื่องการวิเคราะห์สถานการณ์ของตนจากมุมมองเพศสภาพ แม้หลายคนไม่แน่ใจหากจะเรียกตนเองว่าเฟมินิสต์ แต่การทำงานก็มีแง่มุมที่จะสร้างความเป็นธรรมทางเพศ ควบคู่ไปกับการแก้ปัญหาที่ต้นตอเชิงนโยบาย สนใจที่จะเชื่อมโยงความรู้ทางวิชาการด้านสตรีนิยมและเพศสภาพสู่สถานปฏิบัติของตนเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทั้งความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศและอำนาจเชิงโครงสร้างที่ต้นกำลังเผชิญอยู่ เพราะตระหนักว่าการจะหาทางออกจากปัญหาที่ต้นตอเชิงนโยบายนั้นจะต้องทำงานเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเพศควบคู่ไปด้วย²⁰ การตื่นตัวของผู้หญิงซึ่งมาจากกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มต่างๆ ในประเด็นปัญหาที่หลากหลายนับเป็นโอกาสที่กำลังเกิดขึ้นในการฟื้นคืนพลังทางการเมืองของสตรีนิยมเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคมในอนาคต ในงานศึกษานี้จึงรวมกลุ่มนี้ไว้ด้วยเพราะเห็นว่าหากละเลยผู้หญิงกลุ่มที่อยู่ในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีได้มีวาระหลักเพื่อสร้างเสมอภาคระหว่างเพศและจัดการกดขี่ทางเพศ ก็จะทำให้ภาพการทำงานเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเพศในประเทศไทยไม่ครอบคลุม นอกจากนี้ นักวิชาการบางคนตั้งคำถามที่น่าสนใจว่า การแบ่งประเภทขบวนการสตรีนิยมของประเทศไทยในปัจจุบันอย่างชัดเจนนั้นจะสามารถทำได้หรือไม่ องค์กรและกลุ่มผู้หญิงต่างๆ

ชัดเจนแค่ไหนที่จะบอกว่าตนเองใช้แนวคิดสตรีนิยม สายไหน หรือใช้วิธีการแบบหนึ่งแบบใดอย่างเจาะจง ในงานสร้างความเป็นธรรมทางสังคมที่ตนกำลังขับเคลื่อนอยู่²¹

จากข้อสังเกตข้างต้นจะเห็นว่าการทำงานเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเพศและสังคมในประเทศไทยนั้นมีพัฒนาการต่อเนื่อง แต่ก็พบว่า การทำงานยังมีความท้าทาย ยังคงต้องการความสืบเนื่องของการทำงานและทรัพยากรมาหนุนเสริมเพื่อสร้างพลังในการรับมือกับความท้าทายใหม่ๆ ซึ่งจะได้อภิปรายถึงประเด็นดังกล่าวในส่วนต่อจากนี้

ความท้าทายของสตรีนิยมในการสร้างความเป็นธรรมในสังคมไทย

จากการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อยกับเครือข่ายผู้หญิง นักกิจกรรม นักวิชาการและผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมระหว่างการศึกษา²² บางส่วนได้แสดงทัศนะต่อข้อจำกัดของการทำงานเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมบนฐานคิดสตรีนิยมในสังคมไว้สองประการ ได้แก่

ประการแรก ข้อจำกัดในเรื่องทรัพยากรบุคคล นักคิดสายเฟมินิสต์ในสังคมไทยมีจำนวนจำกัด และงานที่แต่ละคนแบกรับในประเด็นที่ทำอยู่ก็เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องใช้พลังปัญญาและเวลามาก ทั้งยังจำกัดด้วยทรัพยากรและการสนับสนุน จึงเกินกว่าที่จะขยายงานออกไปรองรับปัญหาใหม่ๆ ที่เข้ามาท้าทายผู้หญิงทุกกลุ่มในสังคมอย่างทั่วถึงและครอบคลุม มีการตั้งข้อสังเกตว่า ความเชี่ยวชาญของเฟมินิสต์ในไทยจะเป็นความเชี่ยวชาญในเรื่องสิทธิในเนื้อตัวร่างกาย สิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ สิทธิเรื่องเพศวิถี สิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง นักวิชาการหลายคนพูดตรงกันว่า สังคมไทยยังคงมีเฟมินิสต์จำนวนน้อยที่มีมุมมองด้านสิ่งแวดล้อม การพัฒนาและเศรษฐกิจ ที่สามารถอธิบายปัญหาการพัฒนาที่กลุ่มผู้หญิงฐานรากส่วนใหญ่กำลังเผชิญกับปัญหาการพัฒนาที่ทำลายฐานเศรษฐกิจดั้งเดิมที่บั่นทอนอำนาจของผู้หญิง และทำให้เห็นว่าผู้หญิงต้องแบกรับภาระมากขึ้นอย่างไร²² จึงทำให้ขาดพลังที่จะหยิบประเด็นผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมและ

การพัฒนามาทำให้เป็นการเมือง ที่จะทำให้เห็นความเชื่อมโยงของประเด็นนี้กับเรื่องสุขภาพและความยากจนอันเกิดจากการถูกแย่งชิงแหล่งอาหารและทรัพยากรฐานเศรษฐกิจของผู้หญิง เพื่อเสนอทางออกต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่มีมิติทางเพศสภาพผนวกกับข้อจำกัดอันเกิดจากการที่ยังไม่สามารถสร้างพันธมิตรในเชิงประเด็นร่วมกับกลุ่มก่อนอื่นๆ เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมและขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่มีผู้หญิงเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก ย่อมทำให้แนวคิดสตรีนิยมถูกผลักออกจากกระบวนทัศน์การสร้างความเป็นธรรมทางสังคมของผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ²³

ประการที่สอง ช่องว่างระหว่างทฤษฎีในทางวิชาการกับขบวนการเคลื่อนไหว เป็นความท้าทายที่ตั้งอยู่ในบริบทที่ต้องรับมือกับความท้าทายทั้งในระดับสากลและในระดับประเทศ ความท้าทายในระดับโลก ได้แก่ กระแสทุนเสรีนิยมใหม่และโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลกหรือภาวะโลกร้อน ความท้าทายในระดับประเทศ ได้แก่ ความขัดแย้งทางการเมืองและชาติพันธุ์ที่ยืดเยื้อ ขณะเดียวกันภายใต้รัฐบาลทหารการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านขบวนการเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะที่ถูกจำกัดและหดแคบลง บริบทเหล่านี้ทำให้เสียงความต้องการของผู้หญิงยิ่งถูกกลบ ลดความสำคัญลง ประเด็นปัญหาที่ผู้หญิงเผชิญอยู่ยังไม่สามารถสร้างวาระทางการเมืองที่มีพลังที่จะสร้างความสนใจให้กับผู้มีอำนาจและสาธารณชนมากพอที่จะผลักดันให้ปัญหาได้รับความสนใจและเข้าไม่ถึงพื้นที่อำนาจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

มองอนาคต: ประเด็นเพื่อสร้างวาระทางการเมืองผ่านฐานคตินิยม

ในส่วนนี้จะอภิปรายถึงประเด็นที่แนวคตินิยมจะนำมาสร้างความเป็นการเมืองหรือพัฒนาสู่การเป็นวาระทางการเมืองในอนาคตเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของสังคมไทย การศึกษานี้ขอเสนอประเด็นเพื่อการขับเคลื่อนที่ดำเนินด้วยกัน คือ การรื้อถอนมายาคติทางเพศ ความเข้าใจความซับซ้อนของปัญหาการดูแลผ่านมุมมองสตรีนิยม การสร้างนโยบายที่มีมิติ ความหลากหลายทางเพศ เป็นหน่วยการวิเคราะห์ และสุดท้าย การสร้างความชอบธรรมให้กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิงนอกระบบการเมืองแบบทางการ

การรื้อถอนมายาคติทางเพศ

มายาคติทางเพศยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการแก้ปัญหาความรุนแรงและการถูกเลือกปฏิบัติและการพัฒนาโลกคุ้มครองสิทธิผู้หญิงและเพศหลากหลาย ที่ผ่านมามีการศึกษาและงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายและความเสมอภาคระหว่างเพศชี้ให้เห็นว่า²⁴ การสร้างความเชื่อมั่นในการบังคับใช้กฎหมายเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเป็นธรรมทางเพศอย่างแท้จริง แต่ก็ยังพบว่าเจ้าหน้าที่ยังไม่อาจบังคับใช้กฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะยังมีทัศนคติด้านลบเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเพศ (อังคณา ช่วยคำชู, 2555) ผวนกับค่านิยมทางสังคมที่ครอบงำผู้หญิงให้อยู่ใต้อำนาจ ทำให้ผู้หญิงไม่ต่อสู้รักษาสิทธิของตนเองแม้จะมีกฎหมายเปิดช่องให้แล้วก็ตาม²⁵ ด้วยมายาคติทางเพศที่ยังแข็งตัว การบังคับใช้กฎหมายจึงยังเป็นเรื่องทำทนายสำหรับคนทำงานด้านการยุติความรุนแรงและการจัดการเลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งเพศ

ข้อเสนอหนึ่งเพื่อการรื้อถอนมายาคติคือการสร้างความรู้ความเข้าใจกับสังคมเพื่อลดอคติและการเหยียดเพศ ซึ่งกลุ่มองค์กรผู้หญิงทำมาอย่างต่อเนื่อง

ในยุคก่อนที่สื่อสังคมจะได้รับความนิยม องค์กรผู้หญิงสามารถสร้างช่องทางในการสื่อสารกับสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะมีความใกล้ชิดกับนักข่าวหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ที่ให้ความสนใจและการสนับสนุนการณรงค์และสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องความเป็นธรรมทางเพศ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้ให้กับสาธารณะและสร้างแรงกดดันให้กับผู้กำหนดนโยบายและออกกฎหมาย

ความสำเร็จในการสร้างสำนักสาธารณะในเรื่องสิทธิผู้หญิง อาจดูได้จากความสำเร็จเชิงประจักษ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจากปรากฏการณ์การปกป้องสิทธิมนุษยชนผู้หญิงที่เกิดขึ้น ตัวแสดงในการปกป้องสิทธิทางเพศนั้นขยับมาสู่ตัวแสดงที่นอกเหนือจากรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือสถาบันการศึกษา ไปสู่กลุ่มประชาชนและสามัญชนที่แสดงจุดยืนปฏิเสธและประณามการล่วงละเมิดสิทธิมนุษยชนผู้หญิง ว่าเป็นสิ่งที่ไม่อาจยอมรับได้ในสังคมนี้แล้ว ส่งผลให้เกิดกระแสกระเพื่อมผ่านสื่อสังคมและสื่อกระแสหลัก ทำให้ผู้กระทำได้รับการตักเตือนและต้องเปลี่ยนพฤติกรรมในที่สุด เช่น กรณีโปสเตอร์รณรงค์วงไม่ขับในช่วงเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ. 2559 ของกลุ่มงานจรรยา สถานีตำรวจภูธรจังหวัดเชียงใหม่ที่เป็นรูปนายตำรวจเอามือลูบศีรษะผู้หญิงที่นั่งต่ำกว่าและอีกตัวอย่างหนึ่งคือ การตั้งกลุ่มสื่อสังคมเพื่อวิพากษ์และต่อต้านการทำให้การข่มขืนเป็นเรื่องโรแมนติกในละครโทรทัศน์²⁶

จากการสัมภาษณ์นักวิชาการ นักสื่อสารมวลชนและนักกิจกรรมสตรี²⁷ มีข้อสังเกตที่ตรงกันว่า การสื่อสารกับสังคมยังเป็นงานสำคัญในงานสร้างความเป็นธรรมทางเพศ แต่ก็พบว่าในปัจจุบัน เมื่อสื่อสังคมแพร่หลาย องค์กรผู้หญิงหลายองค์กรประสบกับปัญหาสื่อสารสาธารณะ ยังขาดการสื่อสารกับสังคมและยังไม่ได้

ใช้สื่อสังคมเพื่อประโยชน์ในงานรณรงค์มากขึ้น ส่วนหนึ่งที่กระแสสตรีนิยมในปัจจุบันเหมือนมีช่องว่างกับสาธารณะชนเพราะไม่สามารถปรับตัวเรื่องการสื่อสารมาสู่การสร้างเนื้อหาเพื่อสื่อผ่านสื่อสังคมได้ เหตุผลหนึ่งก็เพราะว่า ขาดนักสื่อสารผ่านสื่อสังคมที่มีความเข้าใจสตรีนิยม²⁸ องค์กรที่ประสบความสำเร็จในการสื่อสารสาธารณะในปัจจุบันจะต้องสามารถผลิตเนื้อหาเพื่อสื่อสารสังคมได้เอง เพราะไม่อาจพึ่งพีนักสื่อสารมวลชนของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อประเภทอื่นอย่างในอดีตที่ความนิยมกำลังลดลงเรื่อยๆ ในประเทศไทยองค์กรที่ทำงานด้านความหลากหลายทางเพศนับว่าประสบความสำเร็จในการรณรงค์เพื่อสิทธิของเพศทางเลือกและการสร้างความยอมรับในทางอัตลักษณ์ให้กับสังคมได้ดีกว่าองค์กรที่ทำงานส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศในมิติอื่นๆ เพราะมีศักยภาพในการผลิตเนื้อหาและประเด็นในการสื่อสารในช่องทางที่สร้างได้เอง การขับเคลื่อนการสื่อสารกับสังคมอย่างต่อเนื่องและอย่างมียุทธศาสตร์จะช่วยกัดเซาะมายาคติทางเพศ นอกจากจะต้องทำงานกับสาธารณะชนแล้ว อีกด้านที่สำคัญคือ การทำงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานเรื่องการคุ้มครองและปกป้องสิทธิของผู้หญิงและเพศหลากหลายในสถาบันทางสังคมการเมืองของประเทศให้สามารถตั้งคำถามกับความเข้าใจเรื่องเพศและมายาคติที่ยังคงเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของงานขจัดความไม่เป็นธรรมทางเพศ เพื่อที่จะนำไปสู่การทบทวนและปรับปรุงงานที่ตนทำเพื่อลดอุปสรรคอันมีที่มาจากอคติทางเพศในการส่งเสริมความเป็นธรรมทางสังคม

ความเข้าใจความซับซ้อนไขว้ของห่วงโซ่การดูแลผ่านมุมมองสตรีนิยม

ในขณะที่ผู้หญิงที่มีการศึกษาเข้าสู่การทำงานในภาคเศรษฐกิจและมีโอกาสเข้าสู่ตำแหน่งระดับตัดสินใจ การพึ่งตัวเองได้ทางเศรษฐกิจช่วยให้ผู้หญิงจำนวนไม่น้อยมีอำนาจการต่อรองในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น สิ่งนี้บดบังการตั้งข้อถกเถียง ความสัมพันธ์ระหว่างเพศภายใต้อิทธิพลทุนนิยมและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ด้วยการให้คุณค่างานในบ้านที่ไม่มีค่าจ้างและงานนอกบ้านที่มีค่าจ้างต่างกัน ภาพความก้าวหน้า

ของผู้หญิงกลุ่มที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจได้บดบังประเด็นการสร้างสังคมที่เป็นธรรมในมิติที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศ

ระบบทุนเสรีนิยมที่มาพร้อมระเบียบโลกและเทคโนโลยีใหม่ๆ ได้ดึงผู้หญิงออกจากครัวเรือนมาสู่ตลาดมากขึ้น ผู้หญิงกลายเป็นแรงงานราคาถูก เกิดช่องว่างรายได้ที่มีเหตุมาจากเพศ (gender pay gap) โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานหญิงในภาคอุตสาหกรรม งานบางประเภท เช่น งานสิ่งทอ การประกอบชิ้นส่วนอุปกรณ์ การบรรจุสินค้า เน้นรับแต่แรงงานหญิงและทำให้เป็นงานของหญิง (feminized labor/work) ด้วยการจ้างงานในราคาถูกเพราะเป็นงานที่จัดประเภทว่าไร้ทักษะฝีมือแรงงาน อาศัยความละเอียดอ่อนและความใส่ใจอันเป็นธรรมชาติที่ติดตัวมาของผู้หญิงอยู่เดิมแล้ว (Romanow, 2012)

นอกจากนี้ ความคาดหวังของสังคมยังผูกผู้หญิงไว้กับความรับผิดชอบในการดูแลความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว งานบ้านยังถูกคาดหวังว่าเป็นบทบาทของผู้หญิง ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านมักมีคำถามเรื่องความสมดุลของงานนอกบ้านและความรับผิดชอบในฐานะแม่และเมีย ทั้งที่ผู้ชายที่มีครอบครัวและต้องทำงานนอกบ้านไม่ถูกคาดหวังให้ต้องตอบโจทย์นี้ซึ่งเป็นปัจจัยให้ผู้หญิงจำนวนหนึ่งเลือกที่จะให้ความสำคัญต่อครอบครัวแทนการแสวงหาโอกาสเพื่อความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน

ขณะที่ภาพลักษณ์ของผู้หญิงยังผูกติดอยู่กับการเป็นแม่และเมีย ทำให้บทบาทและหน้าที่การดูแลเป็นงานที่สังคมและตัวผู้หญิงคาดหวังกับตนเองว่าจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบหลัก ไม่ว่าจะหญิงผู้นั้นจะมีฐานะทางสังคมอย่างไรและจะมีภาระในภาคการผลิตและภาระอื่นๆ มากน้อยต่างกันแค่ไหนก็ตาม ดังนั้นผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในทางเศรษฐกิจและเข้าสู่ตำแหน่งระดับตัดสินใจขององค์กรได้ คือผู้หญิงที่ได้ประโยชน์จากห่วงโซ่ของการดูแล (care chain)²⁹ เพราะมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและเหนือกว่าผู้หญิงอีกกลุ่มหนึ่งที่พร้อมจะเป็นแรงงานมารับช่วงต่อเพื่อ

ให้ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านไม่รู้สึกรังเกียจที่ละเลยงานบ้านที่เป็นความรับผิดชอบของผู้หญิง (Yeates, 2004) สามารถตอบโต้เจตนาเรื่องการรักษาสมดุลระหว่างความรับผิดชอบต่อครอบครัวและที่ทำงานได้ ด้วยการใช้จ่ายที่หามาได้อย่างเพียงพอในการซื้อเครื่องใช้จากผู้หญิงที่มีสถานะดีกว่าทางสังคมที่เข้ามาเป็นแรงงานราคาถูกให้กับผู้หญิงกลุ่มมีรายได้สูง ซึ่งหน้าที่ในการรับจ้างทำงานบ้านและดูแลผู้ชราและเด็ก ค่อยผ่องถ่ายไปสู่ผู้หญิงจากประเทศเพื่อนบ้านจากประเทศลาว พม่า และกัมพูชา มากขึ้น ในขณะที่เดียวกันผู้หญิงระดับล่างก็จะสูญเสียบทบาทในการดูแลครอบครัวตนเองเพื่อแลกกับค่าตอบแทนทางเศรษฐกิจ

การเติบโตของห่วงโซ่การผลิตในสังคมไทย สะท้อนปัญหาในหลายระดับ ในระดับบุคคลทำให้เห็นชัดเจนว่าทัศนคติต่อบทบาททางเพศที่ยังติดกรอบ และความเข้าใจในการแลกเปลี่ยนงานบ้านเพื่อสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศในระดับครอบครัวยังคงเปลี่ยนน้อย ถ้าเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงที่มีการสลับบทบาทหน้าที่ระหว่างสามีภรรยา สื่อจะให้ความสำคัญในฐานะเป็นเรื่องแปลกและแตกต่าง หรือการแลกเปลี่ยนสลับหน้าที่ตามสถานการณ์และความจำเป็นภายในครอบครัวก็ยังเป็นเรื่องที่ไม่เกิดขึ้นมากนัก

ในระดับโครงสร้าง ปัญหานี้สะท้อนว่าประเทศไทยยังไม่มีนโยบายที่เป็นมิตรกับครอบครัว (family-friendly policies) ที่เอื้ออำนวยให้ผู้หญิงสามารถหารายได้ทางเศรษฐกิจและผ่องถ่ายภาระงานดูแลครอบครัวของผู้หญิง เช่น ศูนย์ดูแลเด็กเล็กในที่ทำงาน และในชุมชนจะช่วยให้ผู้หญิงเข้าสู่ตลาดแรงงานได้อย่างหมดห่วง แม้ประเทศไทยจะมีจำนวนศูนย์เด็กเล็กทั้งของภาครัฐและเอกชนเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังขาดคุณภาพไม่เพียงพอและไม่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้บริการ โดยเฉพาะข้อห่วงใยในเรื่องคุณภาพและความปลอดภัยต่อเด็ก ทำให้ภาระตกอยู่กับผู้สูงอายุ ซึ่งได้รับความไว้วางใจในฐานะบุคคลในครอบครัวต้องทำงานที่ไม่ได้รับรายได้เพื่อค้ำจุนตลาดแรงงานหรือทำให้ผู้หญิงต้องยอมทำงานที่มีรายได้ต่ำ เพื่อ

แลกกับการทำงานดูแลครอบครัวด้วย เช่น การรับเหมาช่วงมาทำที่บ้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ช่องว่างเศรษฐกิจของคนรวยและคนจนยิ่งขยับกว้างออกไปอีก เพราะคนรวยก็ยังมีโอกาสทางเศรษฐกิจ ในขณะที่คนจน ก็ยังมีโอกาสทางเศรษฐกิจที่จำกัด การสร้างความเป็นธรรมให้กับงานดูแลจึงเป็นเรื่องสำคัญ จำเป็นต้องพัฒนาระบบที่จะสามารถรองรับผู้หญิงจำนวนมากที่ทำหน้าที่นี้ ควบคู่ไปกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของครอบครัวและสังคมโดยรวม

ข้อเสนอในเรื่องนี้คือการนำเรื่องการดูแล (care) มาสร้างเป็นวาระทางสังคม โดยใช้กรอบวิเคราะห์ของสตรีนิยมทำให้เป็นประเด็นทางการเมือง (politicize of care work) โดยหวังว่า เรื่องนี้จะเป็นตัวจุดประเด็นให้คนเข้าใจความซับซ้อนและความซ้อนไขว้กัน (intersectionality) ของความสัมพันธ์ทางอำนาจของระบบเศรษฐกิจและโลกาภิวัตน์ผ่านประสบการณ์ในชีวิตประจำวันระดับครัวเรือน กับความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศ ที่ไม่ใช่เฉพาะผู้หญิงกับชาย แต่เป็นระหว่างผู้หญิงต่างชนชั้น สถานะ และสายใยความสัมพันธ์ทางสังคม กับความสัมพันธ์ทางอำนาจในการเข้าถึงเศรษฐกิจและนโยบายของผู้หญิงต่างสถานะและต่างชาติพันธุ์

หากมีการพัฒนาแนวคิดสตรีนิยมขึ้นมาเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ (analytical tool) ที่คนทั่วไปสามารถหยิบขึ้นมาใช้และทำให้เห็นความเชื่อมโยงและความซับซ้อนของการกดขี่ทางเพศที่สัมพันธ์กับการกดขี่ทางเศรษฐกิจการเมืองได้ จะช่วยกระตุ้นให้มุมมองและเกิดพฤติกรรมใหม่ในการแลกเปลี่ยนบทบาทระหว่างเพศในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ และการให้คุณค่ากับงานในภาคหนุนเสริมการผลิตซึ่งไม่ได้รับค่าตอบแทน (reproductive and unpaid work) เพื่อปรับสมดุลความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศให้ไปสู่ทิศทางที่เกื้อกูลกันยิ่งขึ้น การที่คนสามารถมองเห็นความซ้อนไขว้ (intersectionality) ของปัญหาสังคมและสามารถนำความซ้อนไขว้นั้นมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางอำนาจได้ จะเป็นจุดเริ่มให้สังคมมีความเข้าใจความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำ

ทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่กลุ่มสังคมที่มีอำนาจน้อยกลุ่มต่างๆ กำลังเผชิญกับการกดขี่ในมุมมองที่กว้างและเป็นกระบวนการระบบมากขึ้น

การสร้างนโยบายที่มีมิติความหลากหลายของเพศสภาพเป็นหน่วยการวิเคราะห์

องค์กรผู้หญิงและผู้ที่ทำงานที่ใส่ใจมิติทางเพศสภาพกับการพัฒนาในประเทศไทยตระหนักถึงปัญหาการขาดนโยบายที่ตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลาย อันมีฐานมาจากเพศสภาพ มาตรการหนึ่งที่นักกิจกรรมผู้หญิงจำนวนหนึ่งใส่ใจจรณรงค์คือการเพิ่มจำนวนผู้หญิงในระดับตัดสินใจ แนวคิดนี้มีมาตั้งแต่สมัยเริ่มต้นของ คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาศาสนาพุทธ (กสส.) มีการส่งเสริมทุนการศึกษาเพื่อไปศึกษาต่อเกี่ยวกับสตรีศึกษาในต่างประเทศให้กับผู้หญิง มีการอบรมเสริมศักยภาพให้ผู้หญิงเข้าสู่การเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ธรรมนูญและสนับสนุนให้ผู้หญิงสมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิกสภาาร่างรัฐธรรมนูญ รวมทั้งพยายามเสนอมาตรการโควตาเพื่อเพิ่มจำนวนผู้หญิงในรัฐสภาอย่างต่อเนื่อง³⁰

ประเทศไทยมีผู้หญิงขึ้นมาอยู่ในตำแหน่งระดับตัดสินใจในองค์กรภาครัฐเพิ่มจำนวนขึ้นเป็นลำดับ และเมื่อ พ.ศ. 2554 ประเทศไทยมีนายกรัฐมนตรีหญิงคนแรก คือนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ซึ่งมาพร้อมกับนโยบายกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลไทยมีนโยบายแก้ไขความยากจนที่เป็นรูปธรรมที่ให้ประโยชน์โดยตรงกับผู้หญิง เป็นโอกาสให้ผู้หญิงที่ไม่มีทุนทางทรัพย์สินไม่สามารถเข้าถึงเงินกู้ในและนอกระบบได้มีโอกาสตั้งตัว (สำนักงานคณะกรรมการกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีแห่งชาติ, 2557) ทว่าข้อวิพากษ์ประการหนึ่งของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีคือ กองทุนฯ ติดกับดักการส่งเสริมอาชีพที่ต่อกับบทบาทตามประเพณีนิยมและสร้างภาระเพิ่มเติมให้กับผู้หญิง ส่งเสริมการผลิตที่ไม่ครบวงจรที่สำคัญ กองทุนพัฒนาบทบาทสตรียังสร้างหนี้ให้ผู้หญิงนงเยาว์ เนาวรัตน์³¹ ตั้งข้อสังเกตว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจด้วยแนวคิดสตรีนิยม จะทำให้สามารถปลดปล่อยผู้หญิงจากการเป็นทาสของทุนเสรีนิยม

แม้จะเป็นการส่งเสริมการผลิตส่งเสริมการผลิตที่ช่วยบรรเทาภาระและสร้างการพึ่งพาตนเองให้กับผู้หญิงในงานด้านการผลิตซ้ำในครัวเรือนซึ่งยังคงเป็นพื้นที่ของผู้หญิง

ทำให้เห็นว่า แม้จะมีนโยบายโดยตรง แต่ก็จำเป็นที่จะต้องออกแบบนโยบายที่ตอบสนองความต้องการที่แตกต่างของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในสังคม และจะทำได้เมื่อใช้เพศสภาพเป็นกรอบการวิเคราะห์ (analytical framework) เพื่อให้เข้าใจถึงความจำเป็นที่แตกต่างของเพศสภาพต่างๆ เพื่อให้มาตรการและนโยบายของรัฐส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้หญิงและเพศที่หลากหลายได้อย่างครอบคลุม³² ในที่นี้จะยกตัวอย่างกลุ่มประชากรต่างๆ ที่อาจพิจารณาการมีนโยบายที่ตอบสนองความจำเป็นที่มีความเฉพาะตัว เช่น

1. ผู้หญิงที่เข้าสู่แรงงานนอกระบบและการรับเหมาช่วงซึ่งงานมาทำที่บ้าน ขาดอำนาจต่อรองค่าแรง การใช้เวลาทำงานจนเบียดบังเวลาพักผ่อน ขาดการจัดทำระบบความปลอดภัยในการทำงานและการดูแลสุขภาพ และต้องรับภาระข้อในการดูแลบุตรและงานบ้าน ระบบสวัสดิการดูแลเด็กเล็กขาดมาตรฐานความปลอดภัยและคุณภาพในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กเล็ก³³ กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพให้บริการทางเพศซึ่งมีหลากหลาย ทั้งที่เป็นผู้หญิง-ชาย และเพศทางเลือก ยังเป็นปัญหาที่ถูกปฏิเสธ ทั้งที่อาชีพนี้เป็นที่พึ่งทางเศรษฐกิจของผู้คนจำนวนมาก ปัจจุบันยังพบว่าอาชีพการให้บริการทางเพศยังถูกผู้หญิงกลุ่มหนึ่งอาศัยเป็นช่องทางเศรษฐกิจชั่วคราว เพื่อเป็นทางผ่านในการตั้งต้นชีวิตด้วยการสร้างครอบครัวใหม่กับชาวต่างชาติที่พบผ่านงานบริการทางเพศแบบชั่วคราวนี้³⁴
2. คนในสังคมมีชีวิตครอบครัวหลายรูปแบบ เช่น พ่อและแม่เลี้ยงเดี่ยวและผู้หญิง-ชายที่อยู่ตามลำพังไม่สามารถเข้าถึงที่อยู่อาศัยที่ออกแบบสำหรับผู้ปกครองที่ต้องเลี้ยงเดี่ยวเพื่อที่จะดูแลลูกได้อย่างปลอดภัย การได้รับการสนับสนุนในเรื่องการเรียนใกล้บ้าน ระบบการรับส่งและดูแลเด็กเล็ก ระบบสวัสดิการหลังเกษียณสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องใช้ชีวิต

ตามลำพัง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีผู้หญิงจำนวนหนึ่ง ที่เลือกใช้ชีวิตในเพศนักบวช ที่ไม่ต้องการใช้ชีวิตตาม วิสัยโลกิยะ นักบวชหญิงไม่มีสถานภาพทางสังคม การเมืองที่ชัดเจนทั้งในทางศาสนจักรและอาณาจักร ทำให้ไม่มีสิทธิเสียงและเข้าไม่ถึงสวัสดิการไม่ว่าจะ จากรัฐหรือวัด ทั้งในยามแข็งแรงแและเมื่อเข้าสู่วัยชรา

3. ผู้หญิงและชายที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา แบบลัทธิเสรีนิยม และการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน เนื่องจาก นโยบายเศรษฐกิจในประเทศไม่ได้ให้ความสำคัญ เรื่องการกระจายรายได้และความมั่นคงอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม ความเติบโตทางเศรษฐกิจถูกแบ่งปัน ไปอย่างไม่เท่าเทียม ความมั่งคั่งกระจุกตัวสูงอยู่กับ คนจำนวนน้อย (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2554)

การพัฒนาส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำ จึงมีความ จำเป็นที่จะผลักดันให้มีการใช้ความหลากหลายทาง เพศ (gender) เป็นกรอบการวิเคราะห์ (analytical framework) เพื่อกำหนดนโยบายที่ตอบสนองความ ต้องการเฉพาะของกลุ่มประชากรบนฐานความหลากหลายทางเพศอย่างจริงจังและเข้มข้น การจัดทำระบบ ฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical information) หรือสถิติแยกตามเพศ (รวมถึงดัชนีอื่นที่ทำให้เห็น การซ่อนไขว้ของปัญหา เช่น ชาติพันธุ์ ศาสนา สถานะ ทางเศรษฐกิจ อาชีพ อายุ ความพิการ ฯลฯ) เพื่อ สนับสนุนการจัดสรรงบประมาณที่มีมิติเพศสภาพ (gender budgeting) บนฐานข้อมูลและความรู้ ดังที่ ได้ถูกรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2559

นอกเหนือจากการใช้เพศสภาพเป็นกรอบการวิเคราะห์ เพื่อจัดสรรงบประมาณแล้วยังสามารถใช้เป็นกรอบ วิเคราะห์เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและส่งเสริมการ พัฒนาอย่างยั่งยืน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างสักหนึ่ง ตัวอย่าง คือ การปรับปรุงตัวชี้วัดผลกระทบในแบบ การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (Health Impact Assessment – HIA) ให้สะท้อนผลกระทบที่มีมิติ ทางเพศสภาพ ซึ่งจะเป็โอกาสที่จะเชื่อมโยงผู้หญิง ในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้านสิ่งแวดล้อม ที่ดิน และป่าไม้ มาสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์

ทางอำนาจระหว่างเพศ ควบคู่ไปกับงานการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การนำความหลากหลายทางเพศ (gender) เป็นกรอบการวิเคราะห์ จะช่วยให้ผู้ร่วม ขบวนการซึ่งจำนวนมากเป็นหญิง เห็นสถานะความ สัมพันธ์ทางอำนาจที่มีอยู่ในปัจจุบัน สามารถถอด ประสพการณ์การทำงานในพื้นที่ไปสู่การกำหนด นโยบายที่เอื้อให้เกิดความเสมอภาคระหว่างเพศ ควบคู่ไปกับความเป็นธรรมทางสังคม

การสร้างความชอบธรรมให้กับการมีส่วนร่วม ทางการเมืองของผู้หญิงนอกระบบการเมืองแบบ ทางการ

แม้จะมีการผลักดันให้มีการเพิ่มจำนวนตัวแทนของ ผู้หญิงในสถาบันการเมืองอย่างต่อเนื่อง แต่พื้นที่ ทางการเมืองยังคงเป็นพื้นที่แห่งอำนาจที่ผู้หญิงยาก จะเข้าถึง แม้ผู้หญิงจะได้รับสิทธิในการเลือกตั้งพร้อมกับผู้ชายภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นักการเมืองหน้าใหม่จะเข้าสู่การเมืองได้มัก ใช้เครือข่ายทางการเมืองเป็นตัวเชื่อม เช่นเดียวกับ ในหลายประเทศผู้หญิงเข้าสู่ตำแหน่งผู้บริหารและ หัวหน้ารัฐบาลได้ พบว่ามักเป็นผู้หญิงที่มาจากครอบครัว นักการเมืองที่มีอิทธิพลอยู่แล้วของในประเทศนั้น เช่นเดียวกับ นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี หญิงของประเทศไทย (The Economist, 2011) หากพิจารณาจากรัฐบาลพลเรือนที่ผ่านมา จำนวน ผู้หญิงในสภามากที่สุดที่ประเทศไทยเคยมีคือเพียง ร้อยละ 15

แต่ปรากฏการณ์ทางการเมืองที่น่าสนใจในรอบทศวรรษ ที่ผ่านมาก็คือ แม้สังคมไทยจะเผชิญกับวิกฤตความ ขัดแย้งสองความขัดแย้งด้วยกันคือ 1) ความขัดแย้ง ทางการเมืองในกรุงเทพฯ เป็นความขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์อำนาจทางการเมืองระหว่าง กลุ่มต่อต้านและสนับสนุนทักษิณ ชินวัตร อดีตนายก รัฐมนตรี และ 2) ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดน ภาคใต้ เป็นความขัดแย้งทางการเมืองชาติพันธุ์ ระหว่างขบวนการแบ่งแยกดินแดนกับรัฐบาลไทยที่ สร้างผลกระทบในทางลบและความสูญเสียชีวิตและ ทรัพย์สินไปมาก แต่อีกด้านหนึ่ง ความขัดแย้งทั้งสองนี้

ได้ผลักดันให้ผู้หญิงกลุ่มต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแข็งขันเป็นจำนวนมาก

ความขัดแย้งทางการเมืองในกรุงเทพฯ: การเข้าร่วมการประท้วงกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองทำให้ผู้หญิงมีเครือข่ายกว้างขวาง จนสามารถรวมตัวกันสร้างพื้นที่ทางการเมืองทางเลือกขึ้น เพื่อตรวจสอบการบริหารงานของนักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่ของตนเอง พบว่าแกนนำผู้หญิงบางคนเปิดพื้นที่บ้านให้เป็นพื้นที่รับเรื่องร้องทุกข์และช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในท้องถิ่น ความตื่นตัวทางการเมืองยังขยายไปสู่กลุ่มผู้หญิงมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้หญิงมุสลิมเรียนรู้ที่จะต่อรองเพื่อขยายพื้นที่ทางการเมืองที่เคยถูกจำกัดด้วยวิถีปฏิบัติของวัฒนธรรมท้องถิ่น แม้ความสำเร็จจะยังไม่ชัดเจนนัก แต่ก็ได้เห็นจำนวนผู้หญิงมุสลิมมากขึ้นที่มีความสนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองและพยายามที่จะสร้างการยอมรับจากผู้หญิงและผู้ชายในชุมชน โดยเฉพาะจากผู้นำศาสนา เพื่อลดการต่อต้านและสร้างพันธมิตรเพื่อหนุนเสริมโอกาสให้กับผู้หญิงได้เข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง การศึกษาชิ้นนั้นยังพบว่า ผู้หญิงที่เป็นแกนนำตลอดช่วง 10 ปีของการประท้วง ทำให้สิ่งสมมูลชนในระดับฐานรากพร้อมไปกับสร้างความสัมพันธ์กับนักการเมืองและแกนนำขบวนการเคลื่อนไหวจนได้รับการสนับสนุนจากพรรคการเมืองที่ไม่เคยได้รับชัยชนะในเขตเลือกตั้งนั้นเลย แต่เมื่อเธอลงสมัครก็ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนแบบเขตของจังหวัดที่ลงแข่งขันอย่างเป็นทางการ (Buranajaroenkij et al, 2016)

ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้: สถานการณ์ความรุนแรง ระหว่างปี พ.ศ. 2547-2558 เกิดขึ้น 14,329 ครั้ง มีคนได้รับบาดเจ็บ 11,919 คน และเสียชีวิต 6,543 คน³⁵ พบว่าผู้เสียชีวิตร้อยละ 84.5 เป็นชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัว (อายุเฉลี่ย 45.9 ปี) เฉลี่ยมีบุตรครอบครัวละ 3 คน³⁶ สถานการณ์ความรุนแรงทำให้มีแม่หม้ายเพราะสามีเสียชีวิตจากสถานการณ์ความรุนแรง 2,000 คน และมีเด็กกำพร้ากว่า 5,000 คน ผู้หญิงต้องเผชิญกับเครียดจากความ

สูญเสียและภาระที่มากขึ้นทั้งภายในครอบครัว ชุมชน และต่อสังคม³⁷ ผลกระทบจากความขัดแย้งระหว่างรัฐไทยและขบวนการแบ่งแยกดินแดนในพื้นที่ที่มีต่อผู้หญิงปรากฏอย่างชัดเจน³⁸ ผู้หญิงที่อยู่ในพื้นที่ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ขาดความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน ต้องรับภาระในการหารายได้เลี้ยงดูครอบครัวแทนเพราะผู้ชายรู้สึกไม่ปลอดภัยที่จะออกไปทำงาน ผู้หญิงต้องรับภาระดูแลผู้พิการจากเหตุความรุนแรง ภารกิจและความรุนแรงรายวันทำให้ไม่สามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขของตนและเด็กที่อยู่ในความดูแลได้ ไม่สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือเมื่อต้องเผชิญความรุนแรงในครอบครัว หรือมีปัญหาจากอนามัยเจริญพันธุ์ สถานการณ์นี้ผลักดันให้ผู้หญิงจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมจากเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ลุกขึ้นมาสร้างการเปลี่ยนแปลงหลังจากได้รับการเยียวยาจิตใจ ร่างกายและเศรษฐกิจเมื่อได้รับการหนุนเสริมศักยภาพให้มีทักษะในการทำงานในพื้นที่ความขัดแย้งและความรุนแรง ก็สามารถเปลี่ยนตัวเองจากเหยื่อ (victim) กลายมาเป็นผู้กระทำการ (actor) รวมตัวกันกับภาคส่วนต่างๆ ทำงานเยียวยาช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบคนอื่นๆ รวมไปถึงงานสร้างสันติภาพ จนสามารถสร้างสมการยอมรับในการมีบทบาทนำเรื่องสันติภาพและนักปกป้องสิทธิมนุษยชนขึ้นมา

ทั้งสองปรากฏการณ์แสดงให้เห็นถึง ความต้องการที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิงเพิ่มมากขึ้นถึงเวลาแล้วหรือไม่ที่จะต้องคิดถึงรูปแบบการส่งเสริมบทบาทและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิงนอกพื้นที่การเมืองที่เป็นทางการ คู่ขนานไปกับการรณรงค์เพื่อเพิ่มจำนวนผู้หญิงในสถาบันการเมืองแม้บริบทการเมืองในปัจจุบันรัฐบาลทหารจะจำกัดและควบคุมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนทำให้พื้นที่สาธารณะหดแคบลง แต่เมื่อประเทศกลับเข้าสู่การเมืองแบบประชาธิปไตยอีกครั้ง พื้นที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองก็จะถูกเปิดอีกครั้ง กลุ่มผู้หญิงที่ตื่นตัวทางการเมืองมีจำนวนมากขึ้น จะปรับตัวอย่างไรให้ลดการพึ่งพิงขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง

ของกลุ่มอำนาจอิทธิพลต่างๆ ให้กลุ่มผู้หญิงมีความเป็นอิสระในการเคลื่อนไหวเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมากขึ้น และจะมียุทธศาสตร์ใดที่จะสร้างความชอบธรรมหรืออีกนัยหนึ่งสถาปนาความเป็นสถาบันของการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบไม่เป็นทางการนี้ให้ผู้หญิงในฐานะพลเมืองผู้มีความรับผิดชอบ ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาสังคมประชาธิปไตยให้เข้มแข็งอย่างเต็มศักยภาพ เพื่อที่การมีส่วนร่วมของผู้หญิงจะได้รับการยอมรับจากกลุ่มทางสังคมต่างๆ รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันทางการเมืองทั้งหลาย

กล่าวโดยสรุป สำหรับงานศึกษานี้ เห็นว่า “มายาคติทางเพศ” ยังเป็นความท้าทายสำคัญ ที่ขบวนการสตรีนิยมไทยไม่อาจละทิ้งจุดสนใจเรื่องสิทธิผู้หญิงจากฐานคิดเสรีนิยมแม้จะถูกวิพากษ์ว่าเน้นปัจเจกนิยม แต่สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจให้เข้มข้นขึ้นคือ การทำให้สตรีนิยมมีความเป็นการเมืองมากขึ้น เพื่อให้ “มุมมองเพศสภาพ” เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกรอบคิดและกรอบวิเคราะห์ในนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การพัฒนาที่ตระหนักถึง “ความอ่อนไหว” ของการกดขี่ทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ของกลุ่มผู้หญิงและกลุ่มเพศหลากหลาย และกลุ่มที่เป็นกระแสรองและชายขอบของการพัฒนาจะไม่ถูกละเลยหรือกีดกันออกจากการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม รวมทั้งการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่ตอบสนองความจำเป็นของแต่ละเพศที่ไปพันข้อจำกัดของโครงสร้างทางการเมืองแบบเดิมที่ไม่มีที่ทางสำหรับผู้หญิง เพื่อรองรับ “การมีส่วนร่วมทางการเมืองนอกระบบการเมืองอย่างเป็นทางการ” ให้ผู้หญิงมีความชอบธรรมและมีพื้นที่ทางการเมืองอย่างแท้จริงที่จะสามารถกำหนดชะตาชีวิตของตนเองอย่างมีศักดิ์ศรีและได้รับการคุ้มครองสิทธิอย่างปราศจากการเลือกปฏิบัติทั้งปวง

บทส่งท้าย

สังคมไทยมีการถกเถียงเรื่องสิทธิสตรีกันก่อนมีขบวนการสตรีนิยมแบบจัดตั้ง และเมื่อรับกระแสสตรีนิยมเข้ามา ทั้งในฐานะที่เป็นแนวความคิด (ideologies) และในฐานะขบวนการขับเคลื่อนทางสังคม (movements) ก็ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในหลายแนวทาง แต่กระนั้น คำว่า “สตรีนิยม” หรือ “เฟมินิสต์” ก็เป็นคำที่ไม่ได้นิยมใช้กันจากคนทั่วไป รวมทั้งคนที่ทำงานเพื่อความเสมอภาคระหว่างเพศ นอกจากนี้ การรวมตัวเป็นกลุ่มสตรีนักรณรงค์ทางสังคมที่ใช้ฐานคิดสตรีนิยมเพื่อการขับเคลื่อนงานสร้างความเป็นธรรมทางสังคม ก็ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะองค์กรสตรีที่มีวาระเพื่อส่งเสริมสิทธิสตรีและความเสมอภาคระหว่างเพศเท่านั้น หากขยายตัวไปสู่ประเด็นทางสังคมและการเมืองมากขึ้น

ความท้าทายของงานสร้างความเป็นธรรมทางเพศในอนาคต คือ การขยายเส้นขอบฟ้าของการทำงาน ที่ต้องทำควบคู่กันไประหว่าง ด้านหนึ่ง คือ การสร้างความเข้าใจและยอมรับถึงสิทธิมนุษยชนของสตรี ด้วยการรื้อถอนมายาคติอันเกิดจากการประกอบสร้างเพศสภาพของสังคม กับอีกด้าน คือ การสร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรและอำนาจ ด้วยการปลดแอกผู้หญิงออกจากความสัมพันธ์ทางอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เบียดขับผู้หญิงจากการเข้าถึงอำนาจตัดสินใจที่จะกำหนดชะตากรรมของตนเอง

คำถามที่ยังต้องการพลังความคิดในการร่วมกันหาทางออกในอนาคต คือ ในขณะที่ขบวนการสตรีนิยมได้สั่งสมทั้งในด้านความสำเร็จและบทเรียน มาตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประกอบกับช่องทางทางกฎหมายที่มีความตื่นตัวเรื่องสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชนของประชาชน จะนำพาความแข็งแกร่งของผู้หญิงในการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ต่อสู้เพื่อปกป้อง วิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม สันติภาพ และการพัฒนาที่ยั่งยืน มาใช้เพื่อหนุนเสริมเกิดเป็นพลังใหม่ ด้วยการนำแนวคิดสตรีนิยมมาอธิบายประเด็นปัญหาที่ผู้หญิงเผชิญ ทั้งในระดับปัจเจก และระดับกลุ่ม ยกกระดับขึ้นมาเป็นวาระทางการเมือง เพื่อสร้างจุดคานงัดของการเปลี่ยนแปลงที่มีนัยทางการเมืองได้อย่างไร ทำอย่างไรจึงจะสามารถพัฒนาไปสู่การวางยุทธศาสตร์ เพื่อผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองที่ถูกครอบงำด้วยระบบและมาตรฐานที่ถูกสร้างขึ้นจากค่านิยมความเป็นชาย ให้มีนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่มีความสมดุลทางอำนาจมากขึ้น เพื่อรับมือกับความท้าทายที่ผู้หญิงกลุ่มต่างๆ กำลังเผชิญอยู่เพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมต่อไป

บันทึกท้ายเรื่อง

- 1 มีการแต่งตั้งผู้พิพากษาหญิงคนแรก คือคุณชลอจิต จิตตะรุทธะ เมื่อ พ.ศ. 2508 และ ใน พ.ศ. 2510 แต่งตั้ง วิศวอุตสาหกรรมหญิงคนแรก คือคุณนิตยา มหาล และ พ.ศ. 2512 มีการแต่งตั้งคุณจินตนา นพคุณ เป็นนายกเทศมนตรีหญิงคนแรก ของเทศบาลเมืองโพธาราม จ.ราชบุรี เป็นต้น
- 2 ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2436 ในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ทหารผ่านศึกที่บาดเจ็บล้มตายจากความขัดแย้งระหว่างไทยและฝรั่งเศสเรื่องดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง สภาอนุญาโตตุลาการแห่งสยามเป็นความริเริ่มของท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงษ์ ในพระราชินูปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ต่อมาใน พ.ศ. 2464 ได้เข้าเป็นสมาชิกสันนิบาตสภาภาษา และเปลี่ยนชื่อเป็นสภาภาษาไทย
- 3 แรม พรหมโบล ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2475 สมาคมความสามัคคีของเพศหญิงนับเป็นองค์กรของหญิงชนชั้นกลางที่มีการศึกษาองค์กรแรกของประเทศ เน้นไปที่การบำรุงวิชาแม่บ้านและเลี้ยงดูเด็ก
- 4 ศิริพร สโครบานต์ (2526) อ่างโน วารุณี ภูริสินสิทธิ์ (2545)
- 5 สมาชิกของกลุ่มนักศึกษาหญิงธรรมศาสตร์ ประกอบด้วย อาทิ กาญจนา พิศาลร์ศรีเมิ เจนจิรา เผ่าตระกูล ไพรินทร์ พลายแก้ว ยูวดี สกุลคุณสวัสดิ์ วัชรีย์ เผ่าเหลืองทอง วิมล หวังกิตติพร ศรีลาวัลย์ เชื้อชาญวงศ์ สุนีย์ ก่อตระกูล อรทัย วิฑูรธิตานต์ อุษา แซ่เฮ้ง และรุ่นพี่ที่มีบทบาทสำคัญในกลุ่มผู้หญิง ก็คือ สุภาภรณ์ ลิมส์พันธ์ และ สุชีลา ดันชัยนันท์ อ่างโน สมพร จันทรชัย (2551)
- 6 สักดินา ฉัตรกุล ณ อยุธยา และปรีดา ศิริสวัสดิ์ สัมภาษณ์วันที่ 18 พฤษภาคม 2559
- 7 ฐานศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการและข้อวิพากษ์กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิผู้หญิงได้จาก อาทิ งานของ อารีวรรณ จตุทอง และสุภา พงศ์หลอพิศิษฐ์ (2555) และ มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ (2550)
- 8 อนุกรรมการของอูษา เลิศศรีสันต์ ผู้อำนวยการมูลนิธิผู้หญิงในรายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การยกระดับสิทธิและการเข้าถึงความยุติธรรมของผู้หญิงในประเทศไทยในบริบทของอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (CEDAW) วันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2559 กรุงเทพฯ
- 9 ปฏิญญาฯ ครอบคลุมประเด็นปัญหาของสตรีและเด็ก 12 ประเด็น ได้แก่ 1) ความยากจน 2) การศึกษาและการฝึกอบรมของสตรี 3) สุขภาพ 4) ความรุนแรงต่อสตรี 5) ความขัดแย้งที่มีการใช้อาวุธ 6) เศรษฐกิจ 7) อำนาจและการตัดสินใจ 8) กลไกเชิงสถาบันเพื่อความก้าวหน้าของสตรี 9) สิทธิมนุษยชนของสตรี 10) สตรีกับสื่อมวลชน 11) สตรีกับสิ่งแวดล้อม 12) เด็กผู้หญิง ภายหลังจากแผนปฏิบัติการผ่านไป 5 ปี ได้มีการประเมินผล นานาชาติเห็นพ้องต้องกันว่าสถานการณ์ต่างๆ ของโลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เกิดประเด็นใหม่ๆ อันน่าห่วงใยในผลกระทบต่อความเสมอภาคหญิงชายเพิ่มขึ้นไปอีก 7 ประเด็น ได้แก่ โลกาภิวัตน์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การเคลื่อนย้ายแรงงาน สังคมผู้สูงอายุ การแพร่ระบาดของโรคเอดส์ ภัยพิบัติธรรมชาติ และการแบ่งภาระงานระหว่างหญิงชาย
- 10 สัมภาษณ์นักกิจกรรมสตรี เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2559 และโปรดดู รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การยกระดับสิทธิและการเข้าถึงความยุติธรรมของผู้หญิงในประเทศไทยในบริบทของอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (CEDAW) เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2559
- 11 ในคดีความที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงทางเพศและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้หญิงและเด็ก ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551
- 12 เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาสังคม ผ่านการทำงานของระบบความร่วมมือในระดับรัฐใน 4 กระทรวง ประกอบด้วย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ รับผิดชอบเรื่องความรุนแรงทางเพศ ความรุนแรงในครอบครัว ต่อเด็กสตรี ผู้สูงอายุและผู้พิการ กระทรวงสาธารณสุข ดูแลเรื่องการตั้งครรภ์เมื่อไม่พร้อมในวัยรุ่น กระทรวงแรงงาน รับผิดชอบปัญหาเรื่องการใช้แรงงานเด็ก และสำนักงานตำรวจแห่งชาติดูแลเรื่องการค้ามนุษย์
- 13 การปรึกษาโดยใช้ฐานคิดสตรีนิยม (Feminist Counseling) เป็นแก่นกลางของหลักสูตร เน้นการรื้ออคติทางเพศและความเข้าใจการทำงานของโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมที่กดทับผู้หญิงที่เป็นเหยื่อความรุนแรงและปัญหาทางเพศ เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาการซ้ำเติมเหยื่อและสร้างทางเลือกที่ให้สิทธิและเสรีภาพแก่ผู้ถูกกระทำได้ตัดสินใจด้วยตัวเองบนฐานความเข้าใจและข้อมูลที่เป็นต่อการตัดสินใจ เช่น ทรัพยากรและความช่วยเหลือที่สามารถเข้าถึงได้

- 14 ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับผู้ขายบริการทางเพศได้จาก กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (2550) ประเทศไทย (2559) และ คู่มือภาษาถิ่น จันทวีภา อภิสุข ผู้อำนวยการมูลนิธิเอ็มพาวเวอร์ (ส่งเสริมโอกาสผู้หญิง) ใน ประเทศไทย (2554)
- 15 ดูสรุปการประชุมเครือข่ายสนับสนุนทางเลือกของผู้หญิงที่ท้องไม่พร้อม ครั้งที่ 36 ประชุมเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2558
- 16 อ้างแล้ว
- 17 สัมภาษณ์ คุณเจ้เจ๊ เชาวีโรไล ผู้อำนวยการมูลนิธิหญิงชายก้าวไกล วันที่ 26 พฤษภาคม 2559
- 18 สนทนากลุ่มผู้หญิงต่อสู้อำนาจของตำรวจ จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์วันที่ 5 เมษายน 2559
- 19 ผศ.ดร. กนกวรรณ มโนธรรม คณบดีคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี สัมภาษณ์วันที่ 3 กรกฎาคม 2559
- 20 การสัมมนาแลกเปลี่ยนเรื่อง “แนวคิดสตรีนิยมและขบวนการทางสังคมของผู้หญิงในประเทศไทย: วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ข้อถกเถียงและยุทธศาสตร์” วันที่ 11 พฤศจิกายน 2559 โรงแรมโนโวเทล เฟลลิจิต จัดโดย มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท (FES) สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล คณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 21 อ้างแล้ว
- 22 ดร. สันฐิตา กาญจนพันธุ์ สัมภาษณ์ ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 5 เมษายน 2559
- 23 รศ. ดร. ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี สัมภาษณ์ ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 5 เมษายน 2559
- 24 ดู อังคณา ช่วยคำชู (2555) และ มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ (2550)
- 25 “สังคมไทยยังพบเห็นการละเมิดสิทธิสตรีอยู่เป็นประจำ แต่บางครั้งประชาชนยังไม่รู้สึกรู้ว่าคือการละเมิดสิทธิสตรี เพราะสาเหตุจากการถูกปลูกฝังอบรม สั่งสอนหรือการตั้งกติกาของสังคมจนกลายเป็นเจตคติของสังคม ประกอบกับสตรีไทยผู้หญิงยังมีความรู้ในด้านกฎหมายน้อย สังคมไทยจึงมักไม่ค่อยให้ความสำคัญในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ด้วยความเคยชินที่ไม่เคยได้พบเจอบ่อยๆ จึงไม่คิดต่อสู้หรือเรียกร้องสิทธิของตน หรือไม่รู้สึกว่าเป็นการล่วงละเมิดสิทธิ ทั้งนี้เพราะค่านิยมในสังคมไทย ที่ครอบงำให้ผู้หญิงอยู่ภายใต้อำนาจเป็นมาอย่างต่อเนื่อง ผู้หญิงไทยยังคงประสบปัญหาการล่วงละเมิดสิทธิหลายด้าน เช่น ในเรื่องของความรุนแรงต่อเด็กและสตรี ความรุนแรงในครอบครัว แรงงานหญิงที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าของกิจการ หรือผู้ว่าจ้าง โดยเฉพาะแรงงานหญิงต่างด้าว และกฎหมายหรือระเบียบบางอย่างที่จำกัดสิทธิของผู้หญิง” ดูจากแผ่นพับหน้า 2 ของ สำนักกิจการสตรีและครอบครัว (2552)
- 26 มีความพยายามจะรื้อถอนมายาคติเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ ที่ส่วนหนึ่งของโศกผู้ผลิตละครโทรทัศน์ว่าเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาความรุนแรงทางเพศ เพราะละครโทรทัศน์มักมีฉากข่มขืน และทำให้การข่มขืนเป็นเรื่องความรักโรแมนติกระหว่างพระเอกนางเอก การรณรงค์ต่อต้าน และทำให้คนเลิกคิดว่าเป็นเรื่องปกติและสมควรจะทำ ดู Jon Fernquest (2014).
- 27 สนทนากลุ่มกับ ดร. สุภาพร โพธิ์แก้ว คุณสุพัตรา ภู่อานานุสรณ์ และคุณอุษา เลิศศรีสันทัต ที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2559
- 28 สัมภาษณ์นักวิชาการอิสระ ในกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2559
- 29 ห่วงโซ่การดูแล (care chain) มาจาก แนวคิด global care chain เริ่มใช้โดย Arlie Hochschild โดยมองความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์การส่งต่องานการดูแลจากสามองค์ประกอบได้แก่ โลกาภิวัตน์ (globalization) การย้ายถิ่น (migration) และการดูแล (care) อธิบายปรากฏการณ์การส่งต่อหน้าที่การดูแลงานบ้าน (domestic duty) ของผู้หญิงในประเทศที่เจริญแล้วไปสู่ผู้หญิงในประเทศด้อยพัฒนา การว่าจ้างแรงงานข้ามชาติในราคาถูกทำให้ ผู้หญิงกลุ่มนี้สามารถออกไปทำงานนอกบ้านได้ ซึ่งผู้หญิงที่เป็นแรงงานรับจ้างดูแลงานบ้าน ก็ต้องอาศัยผู้หญิง ในประเทศของตนในการดูแลลูกๆ ที่ตนเองฝากไว้ระหว่างที่ไปทำงานในประเทศอื่นอีกทอดหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นแรงงานที่ราคาถูกกว่า หรือเป็นคนในครอบครัว เช่น ลูกสาวที่โตพอจะดูแลน้องได้ หรือยายที่ยังพอดูแลหลานได้ซึ่งปลายทางของห่วงโซ่การดูแลนี้มักจบลงที่เป็นงานที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน และเป็นงานที่ยังต้องแบกรับและส่งต่อในหมู่ผู้หญิงด้วยกันเอง อ้างใน Yeates, Nicola (2004).
- 30 การรณรงค์เรื่องระบบโควตา ที่เป็นแกนหลักคือ สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา และล่าสุดในรัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นางทิวา ณ นคร ได้เสนอระบบสัดส่วนเพื่อจัดสรรที่นั่งในสภาให้กับสมาชิกผู้แทนผู้หญิงอย่างน้อยร้อยละ 30

- 31 รศ.ดร.นงเยาว์ เนาวรัตน์ สัมภาษณ์ที่จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 6 เมษายน 2559
- 32 รศ.ดร.นงเยาว์ เนาวรัตน์ สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ที่จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 6 เมษายน 2559 และ รศ.ดร.ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ สัมภาษณ์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ วันที่ 10 พฤษภาคม 2559
- 33 ราณี หัสสร้างสี คณะทำงานวาระทางสังคม สัมภาษณ์ที่กรุงเทพฯ วันที่ 18 พฤษภาคม 2559
- 34 ดร.พัชรินทร์ ลาภานันท์ สัมภาษณ์ที่จังหวัดสุรินทร์ วันที่ 4 กรกฎาคม 2559
- 35 สถิติระหว่างปี 2547 – 2558 จาก “ฐานข้อมูลเหตุการณ์ชายแดนใต้” หรือ Deep South Incident Database (DSID) โปรดดู ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี และ สุภาภรณ์ พันธ์สนาชี (2016)
- 36 สถิติจากงานศึกษาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ และแนวทางการเยียวยาครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ กรณีศึกษาจังหวัดปัตตานี สำรวจโดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2559 จาก http://medipe2.psu.ac.th/~dsccl/webold/download/abstract_eng_std_living.pdf.
- 37 การศึกษาพบว่าสตรีหม้ายได้รับผลกระทบบาดแผลทางใจและความโศกเศร้าจากการสูญเสียที่ต้องได้รับบำบัดเยียวยา
- ดู วัฒนะ พรหมเพชร ศุภวรรณ พึ่งรัศมี ปิยะธิดา ศิลป์อุฒินันท์ และ เยาวนาถ สุวลักษณ์ (2558)
- 38 อ่างอิงการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การยกระดับสิทธิและการเข้าถึงความยุติธรรมของผู้หญิงในประเทศไทยในบริบทของอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (CEDAW) เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กฤตยา อาชวนิจกุล. (2554), 'เพศวิถีที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ในสังคมไทย'. ประชากรและสังคม 2554 : จุดเปลี่ยน ประชากร จุดเปลี่ยนสังคมไทย. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. หน้า 43-66.
- กลุ่มประชาธิปไตยแรงงาน. (2546), 'กุหลาบ สายประดิษฐ์เป็นใคร มีสำคัญต่อเราอย่างไร?' ค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2559 จาก <http://www.manager.co.th/mwebboard/listComment.aspx?QNumber=1891&Mbrowse=9>.
- กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ. (2550), 'รายงานทบทวนและสังเคราะห์สถานการณ์ การป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และเอชไอวีที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจบริการทางเพศในประเทศไทย'. ค้นเมื่อ 30 ตุลาคม 2559 จาก <http://countryoffice.unfpa.org/thailand/drive/ThailandsexworkreviewThai.pdf>.
- จะเด็จ เชาววิไล, สุภาวดี เพชรรัตน์, บัณฑิตย ธนชัยเศรษฐวุฒิ, จริย์ ศรีสวัสดิ์, วสุนันท์ นิมบุตร. (2558), 'บทเรียนการต่อสู้ "กฎหมายลาคลอด 90 วัน"'. บรรณาณา จันทรพันธ์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล.
- ฉลาดชาย รมิดานนท์. (2555), 'เล่าเรื่องเบื้องต้น สตรีศึกษา สตรีนิยม: เนื่องในโอกาส "ทศสิบปี" วีระดา สมสวัสดิ์'. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- ชนิดา จรรยาเทศ. (2542), 'มิติหญิงชายกับการค้าเสรี'. ค้นเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2559 จาก <http://focusweb.org/publications/Thai/1999/gender-and-free-trade-12-99.html>.
- ชาวด์ โสวเจอร์ อินเตอร์เนชันแนล และ มูลนิธิพัฒนาวัฒนธรรม. (2557), 'ภาคใต้ของประเทศไทย: การนำเข้าร่วมและการใช้เด็กโดยกลุ่มติดอาวุธ'. ค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2559 จาก <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55a4e9454>.
- เดชิต เฉยพ่วง. (2553), 'รูปแบบเครื่องแต่งกายของเจ้านายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6'. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- นุมนวล ยุพราช. (2549), 'พัฒนาการทางการเมืองของขบวนการสตรีไทยในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม'. หน้า 97-128. ใน ใจ อึ้งภากรณ์ และคณะ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประชาธิปไตยแรงงาน.
- ประชาไท. (2554), '100 ปีวันสตรีสากล: ทศนะผู้หญิงในขบวนการแรงงาน-ชาวบ้าน'. ค้นเมื่อ 30 ตุลาคม 2559 จาก <http://prachatai.com/journal/2011/03/33436>.
- ประชาไท. (2559), 'SWING ร้องรัฐเปลี่ยนมุมมองการค้าบริการ ชี้เน้นคุ้มครองผู้ค้าบริการมากกว่าลงโทษ'. ค้นเมื่อ 30 ตุลาคม 2559 จาก <http://prachatai.com/journal/2016/08/67708>.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2559), 'เพศและวัฒนธรรม'. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: นาตาแฮก.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2554, 2 กุมภาพันธ์), 'ภาพรวมของความเหลื่อมล้ำและความไม่ธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการพื้นฐานของประเทศ'. ปาฐกถาเสาสถักของแผ่นดิน ชุดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการพื้นฐานของประเทศไทย. ค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2559. จาก <http://www.cuurp.org/thaiequity/resources/1st/1st%20Agenda.pdf>.
- ม.ร.ว. อุดิน รพีพัฒน์. และ นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2558), 'จิตร์ ภูมิศักดิ์และวิวาทะเรื่องเพศภาวะในสังคมไทย'. หน้า 165-199. สุชีลา ตันชัยนันท์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์.
- มดิชน. (2559), 'มีผลแล้ว! กม.คุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน ค่าตอบแทนต้องไม่น้อยกว่าในสถานประกอบการ'. ค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2559 จาก <http://www.matichon.co.th/news/342530>.
- มาตาลักษณ์ ออรุโงโรจน์. (2550), 'วิจารณ์ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิสตรีในประเทศไทย'. ค้นเมื่อ 25 สิงหาคม 2559 จาก <http://prachatai.com/journal/2007/02/11689>.

- มูลนิธิผู้หญิง. มูลนิธิเพื่อนหญิง. ศูนย์พิทักษ์สิทธิหญิงบริการ. และเครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ. (2543), *ขบวนการผู้หญิงไทยในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิผู้หญิง.
- วรวิทย์ เจริญเลิศ. (2555), *ประเทศไทยกับแนวคิดรัฐสวัสดิการ: ก้าวข้ามประชานิยม*. ปาฐกถา สภา ศิริमानนท์ เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2555 จัดที่ ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัฒน์ พรหมเพชร. ศุภวรรณ พึ่งรัศมี. ปิยะธิดา ศิลปวัฒน์. และ เยาวนาถ สุวักขณ. (2558), *ผลการสร้างสัญญาณพลังแบบองค์รวมตามแนว ทฤษฎีภาษาประสาทสัมผัสต่อภาวะบาดแผลทางจิตใจและความเศร้าโศกของสตรีผู้สูญเสีย จากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้*. สงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. หน้า 247-285.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. (2545), *สตรีนิยม: ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- ศรีสมภพ จิตรภรณ์ศรี. และ สุภาภรณ์ พันธ์สนาชี. (2559), *ฐานข้อมูล DSID: การวิเคราะห์ข้อมูลเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในรอบปี 2558*. Deep South Watch. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2559 จาก <http://www.deepsouthwatch.org/node/7942>.
- สมพร จันทร์ชัย. (2551), *แต่ มดวนิดา นักร้องสู้ของประชาชน*. ค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2559 จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=313973>.
- สำนักกิจการสตรีและครอบครัว. (2552), *สิทธิมนุษยชนสตรี*. ค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2559 จาก http://www.gender.go.th/publication/brochure_doc/2552%20brochure%2012%20topic/Brochure011.pdf%20%20Small.pdf.
- สำนักกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. (2558), *รายงานสถานการณ์สตรี 2558: 2 ทศวรรษปฏิญญาปักกิ่งฯ: เสริมพลังสตรี สร้างพลังสังคม*. หน้า 8 ค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2559 จาก <http://www.gender.go.th/publication/book/thaisituation58.pdf>.
- สำนักงานคณะกรรมการกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีแห่งชาติ. (2557), *ขอเพียงผู้หญิงมี "โอกาส" ถอดประสบการณ์ 77 ตำบลต้นแบบกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี*. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด.
- สุรเชษฐ์ สุขลากกิจ. (2556), *“ผัวเดียวเมียเดียว” ในสังคมไทยสมัยใหม่จากทศวรรษ 2410 ถึงทศวรรษ 2480*. (Monogamy in Modern Thai Society, 1870s – 1940s) วิทยานิพนธ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อังคณา ช่วยคำชู. (2555), *ความรุนแรงในครอบครัว: สาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางการช่วยเหลือ*. วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 31 ฉบับที่ 3 หน้า 130-145. <http://tjournals.tu.ac.th/thammasatjournal/detailart.aspx?ArticleID=68>.
- อารีวรรณ จตุทอง. และสุภา พงศ์หลอพิศิษฐ์. (2555), *กฎหมายที่ทำให้ผู้หญิงไม่ได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียม*. โครงการสุขภาพผู้หญิง มูลนิธิผู้หญิง: กรุงเทพฯ.
- UNWomen. (2559), *รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การยกระดับสิทธิและการเข้าถึงความยุติธรรมของผู้หญิงในประเทศไทยในบริบทของอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (CEDAW)”*. วันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2559. กรุงเทพฯ.

ภาษาอังกฤษ

- Barmé, Scot (2002), *Woman, Man, Bangkok: Love, Sex, and Popular Culture in Thailand*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Bjarnegard, Elin (2009), *Thailand: Approaches to the Gender Paradox* in Joyce Gelb and Marian Lief Palley (eds) *Women and Politics Around the World: A Comparative History and Survey, Volume 2*. pp 623-642. California: ABC-CLIO, Inc.

- Buranjaroenkij, D., Doneys, P., Kusakabe, K. and Doane, D. L. (2016), *'Expansion of Women's Political Participation through Social Movements: The Case of the Red and Yellow Shirt in Thailand'*. Journal of Asian and African Studies. pp.1-15.
- Doneys, Philippe (2002), *'Political Reform through the Public Sphere: Women's Groups and the Fabric of Governance'*. In D. McCargo (Eds.), *Reforming Thai Politics* (pp.163–82). London: Routledge.
- Fernquest, Jon (2014, October 17), *'Thai soap operas trigger outcry over romanticising rape'*. Bangkok Post. Retrieved on June 20, 2016 from <http://www.bangkokpost.com/learning/learning-news/438117/thai-soap-operas-trigger-outcryover-romanticising-rape>.
- Onozawa, Nitaya (1999), *'Thai Women: Changing Status and Roles During the Course of Thai Modernization (I)'*. Retrieved on August 20, 2016 from <http://www.tsukubag.ac.jp/library/kiyou/99/10.ONOZAWA.pdf>.
- Patana, Suwadee T. (1994), *'Polygamy or Monogamy: The Debate on Gender Relations in Thai Society'*. Paper to be Presented at the 13th IAHA Conference, Sophia University, Tokyo, September 5-9, 1994.
- Paweena Subhimaros (2006) *'Flower of the Nation: Gendered Representations of Thailand beyond the Borders'*. Conference Proceedings – Thinking Gender – the NEXT Generation UK Postgraduate Conference in Gender Studies 21-22 June 2006, University of Leeds, UK. e-paper no.13.
- Prohmpetch, W., Pungrasamee, S., Sinvutinin, P. and Suwalak, Y. (2015), *'The Effects of Global Anchoring Base on Neuro-Linguistic Programming on Post-Traumatic Stress Disorder and Complicated Grief Among Widows Losing Their Husband from the Civil Unrest in Thailand's Southern Border Provinces'*. Songkhlanakarin. 21:1. pp.247- 285.
- Romanow, Liza (2012), *'The Women of Thailand'*. Global Majority E-Journal, Vol. 3, No. 1, pp. 44-60.
- Songsamphan, Chalidaporn (2011), *'Localizing Feminism: Women's Voices and Social Activism in Thai Context'*. Bangkok: Heinrich Böll Stiftung. Retrieved on September 25, 2016 from http://www.gwi-boell.de/downloads/Feminism_in_Thai_Context.pdf.
- Tantiwiranond, D. and Pandey, S. R. (1991), *'By Women, For Women: A Study of Women's Organizations in Thailand'*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- The Economist. (2011, July 8), *'Women in Politics: Wives and daughters'*. The Economist online. Retrieved on August 20, 2016 from <http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/07/women-politics>.
- Yeates, Nicola (2004), *'Global Care Chains'*, International Feminist Journal of Politics, 6: 3, pp. 369 — 391.

ภาคผนวก: ความก้าวหน้าของผู้หญิงไทย

พ.ศ.	กฎหมาย อนุสัญญา กลไก และการปฏิบัติ
2436	ก่อตั้งสภาอนุญาโณบายแห่งสยาม โดย ผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงษ์ ในพระราชบัญญัติของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ต่อมาใน พ.ศ. 2464 ได้เข้าเป็นสมาชิกสันนิบาตสภาภาษาชาติ และเปลี่ยนชื่อเป็นสภาภาษาชาติไทย
2449	วารสารวิพากษ์สังคมชายเป็นใหญ่และความเสมอภาคระหว่างเพศ เช่น กุลสตรี (พ.ศ. 2449) สตรีนิพนธ์ (พ.ศ. 2457) สตรีสาร (พ.ศ. 2491)
2475	ผู้หญิงได้รับสิทธิในการเลือกตั้งพร้อมกับผู้ชายภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย
2495	บทความ “ฐานะของสตรีตามที่เป็นมาในประวัติศาสตร์” (พ.ศ. 2495) และงานแปล “กำเนิดครอบครัวของมนุษยชาติ ระเบียบและสังคมของมนุษย์” เขียนโดย เฟรเดอริก เองเกิลส์ (พ.ศ. 2497) ของกุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือศรีบูรพา
2496	สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย
2497	ประเทศไทยเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางการเมืองของสตรี (Convention on the political rights of women)
2499	ก่อตั้งสภาสตรีแห่งชาติ
2500	งานศึกษาทางประวัติศาสตร์ “อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสตรีไทย” ของจิตร ภูมิศักดิ์
2504-2509	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 แผนนี้ไม่ได้ระบุปัญหาสตรี หากการมุ่งเน้นพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้ผู้หญิงเข้ามาเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก
2515	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) เน้นสตรีเป็นกลุ่มเป้าหมายเรื่องการวางแผนครอบครัวและอนามัยแม่และเด็ก
2517	รัฐธรรมนูญ รับรองหลักการเสมอภาคระหว่างเพศ “ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน”
2518-2519	องค์การสหประชาชาติกำหนดให้ พ.ศ. 2518 เป็นปีสตรีสากลและประกาศทศวรรษสตรีเพื่อความเสมอภาค การพัฒนาและสันติภาพ ทำให้เรื่องสิทธิและความเสมอภาคของสตรีได้รับความสนใจและส่งเสริมพัฒนาบนเวทีโลกอย่างต่อเนื่องต่อมา รวมทั้งประเทศไทยได้ร่วมรับรองมติสหประชาชาตินี้ด้วย
2520	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) สตรีเป็นกลุ่มเป้าหมายการพัฒนาด้านการศึกษา การมีงานทำ การฝึกอาชีพ เน้นการคุ้มครองแรงงานสตรี
2522	แผนพัฒนาสตรีระยะยาว พ.ศ. 2522-2544 เสนอยุทธศาสตร์เพื่อให้ผู้หญิงมีโอกาสอย่างเท่าเทียมในการพัฒนาศักยภาพ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกระดับ
2523	เริ่มก่อกำเนิดขบวนการผู้หญิงยุคใหม่ ในลักษณะองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น กลุ่มเพื่อนหญิง (พ.ศ. 2523) ศูนย์ข่าวผู้หญิง (พ.ศ. 2527) มูลนิธิส่งเสริมโอกาสผู้หญิง หรือ เอ็มพาวเวอร์ (พ.ศ. 2528) เป็นต้น

พ.ศ.	กฎหมาย อนุสัญญา กลไก และการปฏิบัติ
2525	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ระบุสตรีเป็นกลุ่มเป้าหมายพิเศษในการพัฒนาสังคม คู่ขนานกับแผนพัฒนาสตรีระยะยาว พ.ศ. 2522-2544 ถือเป็นแนวปฏิบัติต่อมาในการจัดทำแผนงานสตรีทุกช่วงห้าปี ควบคู่ไปกับแผนพัฒนา ของชาติ ในแผนนี้ระบุให้มีการจัดตั้งหน่วยงานสตรีระดับชาติที่มีสถานภาพถาวร ซึ่งต่อมาคือ คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) ในปี พ.ศ. 2532
2526	แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาสตรีแห่งชาติ เพื่อให้คำปรึกษาในกิจการเกี่ยวกับสตรี
2528	ประเทศไทยส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุมระดับโลกว่าด้วยเรื่องสตรีครั้งที่ 3 ณ กรุงไนโรบี ประเทศเคนยา และร่วมรับรองยุทธศาสตร์ไนโรบี ซึ่งเป็นแผนแม่บทระดับโลกเพื่อการส่งเสริมความเสมอภาค การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและการสร้างสันติภาพของสตรีในทุกด้าน ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women: CEDAW)
2532	แต่งตั้ง คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) เป็นคณะกรรมการถาวรระดับชาติ ภายใต้สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี จัดงานวันสตรีสากลเป็นครั้งแรกในประเทศไทย
2535	นโยบายและแผนงานหลักสตรีระยะยาว พ.ศ. 2535-2554 (แผนพัฒนาสตรีระยะยาวฉบับที่ 2) มีการวิเคราะห์ประเด็นสตรีที่เกี่ยวข้องกับมิติต่างๆ มากขึ้น เช่น ครอบครัว สิ่งแวดล้อม ศาสนา มีการระดมมาตรการและหน่วยงานรับผิดชอบอย่างชัดเจน แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 เรื่องการถือสัญชาติของบุตรที่เกิดจากหญิงไทย
2536	มติรัฐมนตรี ยกเลิกข้อห้ามการแต่งตั้งสตรีเป็นปลัดอำเภอและผู้ว่าราชการจังหวัด ก่อตั้งกลุ่มบูรณาการแรงงานสตรี โดยการรวมตัวกันของคณงานหญิงจากสหภาพแรงงานต่างๆ และสนับสนุนโดยมูลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท
2538	รัฐบาลไทยรับรองปฏิญญาและแผนปฏิบัติการปักกิ่ง (Beijing Declaration and Platform for Action) แสดงเจตจำนงและคำมั่นสัญญาต่อการดำเนินการเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง
2539	มติคณะรัฐมนตรีกำหนดนโยบายและแผนปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาธุรกิจบริการทางเพศ ก่อตั้งเครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ แก้ไขระเบียบให้ข้าราชการและลูกจ้างภาครัฐมีสิทธิในการลาคลอด 90 วัน โดยไม่นับเป็นวันลา มติคณะรัฐมนตรี ยกเลิกการจำกัดจำนวนหญิงชายในการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยและระดับอุดมศึกษาอื่นๆ สังกัดหน่วยงานของรัฐตลอดจนในสถาบันอาชีวศึกษา พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 โดยกำหนดบทลงโทษผู้ค้าประเวณีให้ได้รับบทลงโทษน้อยลงโดยถือว่า "โสเภณีมีใบอนุญาตกรรมแต่เป็นเหยื่อ" รวมทั้งมีการคุ้มครองเด็กที่อายุต่ำกว่า 18

พ.ศ.	กฎหมาย อนุสัญญา กลไก และการปฏิบัติ
2540	<p>แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544 คำนี้ถึงสิทธิสตรีว่าเป็นสิทธิมนุษยชน มีประเด็นสตรีมากขึ้น ครอบคลุมเรื่องการพัฒนาและสันติภาพสอดคล้องกับเป้าหมายหลักของงานพัฒนาสตรีในระดับสากล</p> <p>รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 รับรองความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย รับรองสิทธิและความคุ้มครองทางกฎหมายแก่บุคคลอย่างเท่าเทียมกัน ไม่เลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม</p> <p>พระราชบัญญัติการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก พ.ศ. 2540 ที่ครอบคลุมการค้าซื้อ ขาย จำหน่าย จัดหาหญิงและเด็ก กำหนดมาตรการต่อต้านขบวนการค้าหญิงและเด็กทั้งในและต่างประเทศ มาตรการติดตามเพื่อช่วยเหลือและเยียวยา</p>
2541	พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 หญิงและชายได้รับโอกาสในการจ้างงานและสวัสดิการแรงงานอย่างเท่าเทียม
2542	มติคณะรัฐมนตรี กำหนดให้เดือนพฤศจิกายนของทุกปีเป็นเดือนรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็กและสตรี
2543	รัฐบาลไทยรับรองปฏิญญาแห่งสหประชาชาติ (Millennium Development Goals – MDG) ขององค์การสหประชาชาติ เพื่อใช้เป็นเป้าหมายการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งรวมถึงประเด็นความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ
2544	มติคณะรัฐมนตรี ให้ผู้บริหารระดับรองหัวหน้าส่วนราชการขึ้นไปทำหน้าที่เป็นผู้บริหารด้านการเสริมสร้างบทบาทหญิงชาย (Chief Gender Equality Officer: CGEO) และให้หน่วยงานระดับสำนัก/กอง ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาคหญิงชาย (Gender Focal Point: GFP) และจัดทำแผนแม่บทการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย
2545	พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 มีผลให้กลไกการดำเนินงานด้านสตรีอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยได้จัดตั้ง คณะกรรมการนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถานภาพสตรีแห่งชาติ (กยส.) ให้มีหน้าที่เสนอนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนระดับชาติเกี่ยวกับการส่งเสริมและประสานงานสตรี โดยมี กยส. มีหน้าที่ดำเนินการตามที่ได้รับมอบหมายจาก กยส.
2548	<p>พระราชบัญญัติชื้อบุคคล สตรีสามารถเลือกใช้นามสกุลเดิมก่อนสมรสหรือคู่สมรสได้</p> <p>ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 และ 277 เรื่องการข่มขืนกระทำชำเรา</p> <p>ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 246 และ 247 เรื่องการทุเลาการบังคับโทษหญิงมีครรภ์</p> <p>ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ใน มาตรา 1445 เรื่องการเรียกค่าทดแทนจากผู้อื่นซึ่งได้ร่วมประเวณีกับคู่หมั้นของตน มาตรา 1446 เรื่องการเรียกค่าทดแทนจากผู้อื่นซึ่งได้ข่มขืนกระทำชำเราคู่หมั้นของตน มาตรา 1516 (1) เรื่องเหตุแห่งการฟ้องหย่า</p>
2550	<p>รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 มาตรา 87 “การมีส่วนร่วมของประชาชนตามมาตรานี้ต้องคำนึงถึงสัดส่วนของหญิงและชายที่ใกล้เคียงกัน”</p> <p>พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 เพื่อปกป้องคุ้มครองผู้ที่ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว และเน้นการแก้ไขผู้กระทำผิดมากกว่าลงโทษเพื่อให้ผู้กระทำผิดมีโอกาสกลับตัวและยับยั้งการกระทำผิดซ้ำ</p>

พ.ศ.	กฎหมาย อนุสัญญา กลไก และการปฏิบัติ
2551	<p>พระราชบัญญัติป้องกันปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551</p> <p>แก้ไขพระราชบัญญัติสัญชาติ ทำให้หญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติมีสิทธิถือสัญชาติไทย และบุตรได้รับสัญชาติไทย</p> <p>พระราชบัญญัติค่านำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 ผู้หญิงสมรสแล้ว หรือ สิ้นสุดการสมรส สามารถเลือกใช้ค่านำหน้านาม นางหรือนางสาว ตามความสมัครใจ</p> <p>จัดให้มีพนักงานสอบสวนหญิง เป็นผู้ถามปากคำผู้เสียหายในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ เว้นแต่ผู้เสียหายนั้นยินยอม หรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นฯ นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ม.132 (1) กำหนดให้พนักงานที่เป็นหญิงเป็นผู้ตรวจค้นร่างกายผู้หญิง</p>
2552	โรงเรียนนายร้อยตำรวจเปิดรับนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงรุ่นแรก จำนวน 60 คน
2554	นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ได้รับเลือกตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 28 และเป็นนายกฯ หญิงคนแรก (พ.ศ. 2554-2557)
2555	กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในสมัยรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร กองทุนฯ อยู่ภายใต้สำนักนายกรัฐมนตรี ต่อมา คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) มีมติให้ย้ายกองทุนฯ มาอยู่กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2557
2558	สถานิติบัญญัติแห่งชาติ ผ่านพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558
2559	<p>รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2559 มาตรา 71 ระบุว่า “ในการจัดสรรงบประมาณ รัฐพึงคำนึงถึงความจำเป็นและความต้องการ ที่แตกต่างกันของเพศ วัย และสภาพของบุคคล ทั้งนี้ เพื่อความเป็นธรรม”</p> <p>รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2559 ให้การคุ้มครอง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มาตรา 27 “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่อง ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง อันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้” และเปิดช่องให้กับการส่งเสริมมาตรการพิเศษเพื่อสร้างความเท่าเทียม “มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือ เสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”</p>

เกี่ยวกับผู้เขียน

ดวงหทัย บุรณเจริณกิจ จบการศึกษาระดับปริญญาเอกสาขา
เพศสภาพและการพัฒนาศึกษา จากสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย
ประเทศไทย และปริญญาโทสาขาการวิเคราะห์และการจัดการ
ความขัดแย้ง จากมหาวิทยาลัยรอยัลโรดส์ ประเทศแคนาดา
ปัจจุบันเป็นอาจารย์ของสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหิดล งานวิจัยที่อยู่ระหว่างการศึกษาคือประเด็น
ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงและเพศสภาพ ในมิติการเมืองและการพัฒนา
ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพ

ความเห็นที่ปรากฏในเอกสารฉบับนี้ไม่ถือว่าเป็นความเห็นของ
มูลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท

©2017 มูลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท
1550 อาคารธณภูมิ ชั้น 23
ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ แขวงมักกะสัน
เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400

รับผิดชอบโดย

สตีเนอ คลัฟเพอร์ ผู้อำนวยการ
ทัศนวรรณ บรรจง เจ้าหน้าที่บริหารโครงการ
+66 2652 7178-9 Fax: +66 2652 7180
www.fes-thailand.org
Facebook: Friedrich-Ebert-Stiftung Thailand

สั่งซื้อสิ่งตีพิมพ์ ติดต่อ

info@fes-thailand.org

ไม่อนุญาตให้ใช้สื่อต่างๆ ที่เผยแพร่โดยมูลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท
(FES) เพื่อการค้า โดยไม่ได้รับการยินยอมอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์
อักษรจาก FES

มูลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท (FES) เป็นมูลนิธิด้านการเมืองที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศเยอรมัน มูลนิธิตั้งชื่อตาม
ฟรีดริช เอแบร์ท ซึ่งเป็นประธานาธิบดีแห่งประเทศเยอรมันคนแรกที่ได้รับเลือกตั้งจากระบอบประชาธิปไตย

โปรแกรมระดับภูมิภาคในเอเชีย เป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมและโครงการของ FES ในระดับประเทศและระดับโลก
แนวการดำเนินการและจุดสนใจของมูลนิธิข้ามพ้นระดับประเทศ ด้วยการตอบสนองต่อกระแสโลกาภิวัตน์
การเคลื่อนย้ายแรงงาน การบูรณาการภูมิภาค และการเชื่อมโยงในด้านอื่นๆ ของชีวิต โครงการต่างๆ ที่จัดทำขึ้น
ภายใต้กรอบการทำงานนี้ มุ่งที่การสร้างเครือข่ายและพันธมิตรระหว่างบุคคล และองค์กรต่างๆ ในระดับข้ามประเทศ
และส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงเพื่อเพิ่มความเป็นธรรมทางสังคม สันติภาพที่ยั่งยืน และการพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาค